

ajdás a lőretoi helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3 Sándor Zoltán
novellája

4 Tékiss Tamás versei

11 Dr. Orcsik Károly
esszéje

2018. november 17. I. évfolyam 2. szám

vezérs

Szögi Csaba

A Hold és a Nap

(transzmutáció)

olvadtfény talaj
rügyszó rét félúton
bimbózás felé

csendben érő mag
holdba szélrévész hinti
pontos mértékkel

főhajtás

ISMERŐSEIM

Sokféle ismerősöm van.

Rokonok, barátok, kiket évek óta ismerek s tudom, mit rejtegetnek szívükben és zsebükben. Futó ismerősök, akiknek ismerem a nevét és arcát, együtt, úgyhogy név és arc pontosan földi egymást, mint két összevágó mértani idom, aztán olyanok, akiknek csak az arcát ismerem az utcáról, a villamosról, de nevüket nem tudom, de az arcukat unos-untalan összetévesztem másokéval. Végül közönyös ismerősök, akik be is juthatnak tudatomba, elmennek mellett, anélkül, hogy bármi hatást keltenének. Minták érték nélkül.

Körülbelül mindenkinek ilyen ismerősei lehetnek. Nekem azonban vannak más ismerőseim is. Azok, akiket valaha «megírtam».

Amikor legkevésbé sejttem, egy utcake-resztezésnél, egy lámpa alól, egyszerre felém közelednek, ajkukon valami hamiskás,

cinkos, kaján mosollyal. Sok minden van ebben a mosolyban. Mindenekelőtt az, hogy szegről-végről atyafiak volnánk. Végre egy tintapocát ejtettem lelkükre. Úgy lépnek föl, mint adós a hitelezőjével szemben. Annak idején lecsavartam orrukat s fölragasztottam egy alakomra, kölcsönkértem szívüket, használtam egy darabig, majd selyempapirosba pakolva betettem egy könyvembe. Ezen a címen joggal bizalmaskodhatnak velem. Másrészt gúnyosan hunyorognak, mintha azt mondanák, hogy hiába változtattam őket árnyékká, azért élnek, folytatják régi életüket, talán más irányban, mint ahogy elképzeltem. Tudják, hogy egykor érdekeltek, sokkal jobban, mint bárki más a világon. Ennélfogva újra elsétálnak előttem, illegve, kelletve magukat, mint a fényképész lencséje előtt. Hajlandóknak mutatkoznak, hogy még egy fölvételt készítsék róluk.

Kosztolányi Dezső

Ilyenkor én végtelenül elszomorodom és ezt gondolom: Kedveseim, bocsássatok meg, de ti nem értetek engem. Az író a leghűltebb szerelmes. Amihez egyszer hozzányúl, azt mindörökké otthagyja, elrontja, fölégeti, használhatatlanná teszi az életre nézve. Nem is kell neki többé soha. Mert semmisen úntatja őt inkább, mint az, amit már átélt. Mihelyt megteremt valamit, meg is öli. Ebben a tekintetben az asztaloshoz hasonlít, ki az eleven fát gyökerestül kidönti, darabokra hasogatja, deszkákká fűrészezi, s bútort csinál belőlük. Ti pedig a gyalult, összeenyvezett, megszögelt bútorokhoz hasonlítottok, melyek néha, nyári éjszakákon, még recsegnak szobáinkban s arról álmodoznak, hogy susog a lombjuk és virágokat hajtanak.

1928 máj. 6.

(Felebarátaim. Hátrahagyott művei, IX. kötet.)

főhajtás

KÖLTŐ – DISZNÓZSÍRBÓL

Mégis csak érdemes járkálni ezen a földön, mert lépten-nyomon olyasmit látni, amire képzeletünk aligha gondol.

Esténként az utam egy hentesüzlet előtt visz el, melyben az emberek forró kolbászokat gyömöszölnek szájukba, sódart, disznósajtot falatoznak, a kam-pókról tokaszalonnák lógnak, virstlik koszorúja, májas- és véreshurkák füzére, pazar változatosságban.

Multkor itt a villanyfényes kirakatban egy szobrot pillantottam meg, amely Petőfi Sándort ábrázolta, amint tárt karral szaval s dacos, bozontos feje a szabadság, az önkívület egébe magasodik.

Hóféhér volt. Eleinte azt hittem, hogy carrarai márványból faragták. De aztán rájöttem, hogy az egész zsírból van, elsőrangú disznózsírból. Bizonyá-

ra egy inas, vagy segéd remekelte, holmi elvetélt szobrász-tehetőség, kit a sors kifürkészhetetlen szeszélye ebbe a hentesüzletbe sodort.

Megállottam a zsírszobor előtt s így szóltam:

– Ime a legsoványabb költő a legkövérebb anyagból. Ime az ő nyugtalan, ifjú szíve, mely az elzsirosodás aggasztó tüneteit mutatja. Ime a lángész, hájfej-jel. Ime a lélek, kiből legalább kétszáz borjúpörköltet és száz túróscsuszát lehetne elkészíteni. Ime a huszadik század elmés hódolata egy nagy szellem előtt.

Azóta naponta elsétáltam előtte, sohase mulasztván el, hogy egy pillantást ne vessek rá. Amint az idő fölmelegedett, a szobor zsírt izzadt és szeme könnyeket hullajtott, zsírkönnyeket.

Ekkor ezt kérdeztem tőle, szomorúan és alázatosan:

Kosztolányi Dezső

– Miért sírsz, ó halhatatlan! Beethoven születési évfordulója-kor a bécsi cukrászok marcipánból, szultánkenyérből mintázták ki a zeneóriást, mazsolával rakták ki szemét, aprószőlővel gombjait, a tortalapokra pedig csokoládéval írták a Sonata patétique kezdő ütemét. A többi alkotók, akik nem ilyen nagyok, csak márványból, vagy ércből kapnak szobrot, valamely elhagyott közkert lombjai alatt. De nektek el kell viselnetek, hogy az emberiség a legbecsültebb materiájában, különböző élelmiszerekben jelenítsen meg s a szájába is vegyen. Ez a dicsőség. Az igazi dicsőség akkor kezdődik, mikor már annyira szeretnek bennünket, hogy meg is esznek...

1928 ápr. 15.

(Felebarátaim. Hátrahagyott művei, IX. kötet.)

tárca

VIRÁG HELYETT

1936. november 3-án hunyt el Kosztolányi Dezső. Virágvasárnap született, mindenszentekhez és halottak napjához közel halt meg. Ahogyan jött, úgy ment el, amit közte csinált, azzal Szabadkát beleírta az irodalomtörténetbe.

Az életrajzok elmesélnék róla mindent. Mindegyik a maga módján. És mindegyik életrajz legalább annyira szól a szerzőjéről, mint Kosztolányi Dezsőről. De az is lehet, hogy inkább szól a szerzőjéről. Nem eldönthető, meg miért is kellene eldönteni? Vagy felemlegetni egynemely ártó szándékkal írott Kosztolányi-életrajzot?

Talán fel kellene emlegetni, nehogy a végén az derüljön ki, hogy mi nem akartuk, mi nem szerettük,

mi nem vállaltuk, mi neveztük őt prosztó egyszerűséggel ártó szándékú, szélsőséges meggyőződésű egyénnek. Mi, szabadkaiak.

Nem, ez már nem fordulhat elő, legyintünk és félrenézünk. Vagy mégis? Nem, most már annak a korszaknak vége. Végképp vége van. S ha így igaz, akkor valóban nem érdemelnek szót azok, akik ezt a mostanság divatosá vált, felkapott szerzőt, Kosztolányi Dezsőt biztos bal kezükben tartott radírral, erős mozdulatokkal jó néhány évtizedre kiradírozták az irodalomtörténetből. Azonban nem mehetünk el szó nélkül azok mellett, akik életben tartották a nevét Szabadkán akkor is, amikor ez nem volt ajánlott: Dévavári Dér Zoltán (1928–2007)

irodalomtörténésztől ez nem vitatható el. Akik életben tartották az emlékét akkor is, amikor mádarürléktől féhéren pettyeződő mellszobrát az éj leple alatt kellett lemosni, megmosdatni, hogy születésnapjára tisztán ragyogjon. Hózsza Éva irodalomtörténész, akkoriban gimnáziumi, ma már egyetemi tanár nevét ki kell mondanunk. A magam részéről nem először teszem meg, a rózsaszínű vödörös éjszakai költőmosdatás évekig fogságában tartott, a legszebb kép volt, amit Kosztolányiról el tudtam képzelni: magyartanárok vizes szivaccsal a kezükben fürdetik, mosdatják, simogatják finom fejét, pajkos száját, bronzba öntött koponyáját.

Kosztolányi Dezső *Felebarátaim* című művében olvasható az a két szöveg, amivel – virág helyett – felidézzük az író emlékét. Halála évfordulóján szülővárosában mindig megemlékeznek róla, sosem egyformán. Vannak évek, amikor a nevét viselő gimnázium diákjai kimennek a családi sírhoz, van, amikor nem mennek ki. Van úgy, hogy misét szolgáltatnak a lelki üdvéért, van, amikor nem. De valahogy mindig megemlékeznek a halála napjáról, éppen úgy, mint a születése napjáról. Akár egy hozzátartozó esetében szokás. És Kosztolányi Dezső hozzátartozónk, vagy mi tartozunk hozzá, esetleg neki. A szuffixumokról döntsön mindenki kedve szerint.

A két szöveg – *Ismerőseim és Költő disznózsírból* – nem elsősorban irodalmi értékük miatt került az Olvasó elé, noha kétségtelenül

komoly értékük van, az egyik szöveg még kötet címadó is lett, nyilván nem azért, mert értéktelen, hanem azért, mert különösen értékes. Nem túlzunk, ha kimondjuk, amit abban Kosztolányi leírt: tökéletes.

De nem ezért esett ezekre a választás, hanem azért, mert mindkét szöveg az írói létezésről szól. Az író munkájáról. Az íráságról.

Aminek nem sok feltétele van. A tehetség most mellékes, a jó és rossz minőségű szövegekről az idő dönt. A feltételek, amelyek az írásághoz nélkülözhetetlenek: szöveg és megjelenési felület. Egy újonnan induló kulturális-irodalmi melléklet jobb szövegeket talán nem is találhatott volna, amelyekkel – virág helyett – felidézi Kosztolányi emlékét.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

K. Froese, Nettitia [Fekete J. József] (1957) író (Zombor)

Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)

Kosztolányi Dezső (1885–1936) író (Szabadka–Budapest)

L. Móger Tímea (1981) költő, újságíró, közösségsszervező (Doroszló)

Lovas Ildikó (1967) író (Szabadka)

Mirnicz Zsuzsa (1940) író (Szabadka)

Molnár Rózsa (1965) író, lelkipásztori kisegítő (Rábé)

Molnár Tibor (1966) főlevéltáros (Zenta)

Dr. Orcsik Károly (1978) plébános, egyháztörténész (Adorján)

Patyerek Réka (1996) kritikus, egyetemi hallgató (Kishegyes)

Péter László (1958) grafikus, tanár (Székelykeve–Budapest)

Sándor Zoltán (1973) író, kritikus (Szabadka)

Stanić, Ivan (1970) művészettörténész (Belgrád)

Sutus Áron (1983) közművelődési szakember (Szabadka)

Szögi Csaba (1975) költő, újságíró (Zenta)

Tékiss Tamás (1987) író, költő (Magyarkanizsa)

Lapszámunkat **Lázár Tibor** munkáival illusztráltuk.

SZÍVMŰTÉT

Heves szívveréssel ébredtem. A telefonom három órát mutatott, halvány villogás jelezte, hogy van egy olvasatlan üzenetem. „Kérlek, időben gyere a kicsiért, meg szeretnénk látogatni anyámat!” Kitapogattam az éjjeliszekrényen álló cigarettás dobozt, rágyújtottam, és az ágyból kikászálódva kimentem a teraszra. Arcon csapott a hajnali friss levegő. Az úttesten autó suhant el, magasra verve a tócsák vizét. A távolból kutyaugatás hallatszott. Évtizedek óta nem láttam Borit, s nem is hallottam felőle semmit. Maradt a székvárosban vagy visszaköltözött szülőfalujába, férjhez ment és gyereket szült, itthon dolgozik vagy külföldre költözött, esetleg... Fogalmam sem volt. Néhány perccel korábban azonban egykori valójában állt előttem egy vakító fehér lámpával megvilágított szobában, és lelkesen, mintha csak egy számára kedves olvasmányról beszélne, amelynek főhősnője szomorúságában befeküdt a kádba, és addig sírt, amíg bele nem fulladt saját könnyeibe, azt magyarázta, hogy meg kell műtenie a szívemet.

Nem emlékszem, bár azt hiszem, álomban meg sem fordult a fejemben, hogy mi köze lehet egy bölcsésznek az operációhoz, az álmhelyzet sem rázott meg különösebben, nemrég mondta egyik ismerősöm, hogy koszorúérműtétre kell mennie, néhány nappal azelőtt pedig szívorvosnál jártam a szokásos féléves ellenőrzésen. Az eredmények láttán a doktornő annyit mondott, szedjem továbbra is a gyógyszereimet, kerüljem a stresszhelyzeteket és próbáljak meg leadni néhány kilót, majd váratlanul megkérdezte, én írtam-e azt a megható történetet, amelynek főhőse kutává változik, hogy a szeretett nő mellett maradjon. Éreztem, ahogyan elvörösödik az arcom. Bólintottam. Hány éves is vagyok, érdeklődött tovább. Megmondtam, mire csak legyintett, aminek nem tudom, örülnöm kéne vagy épp ellenkezőleg. Szóval volt mire alapoznom az álmomat, az idegen elem benne csupán a hölgy volt, akiről évek óta semmit sem tudtam. Mégis mindvégig ott élt valahol bennem, és most felbukkant emlékeztetni, hogy akkor is a részemet képezi, ha a valóságban már régóta nem.

Egy pillanatra megfordult a fejemben, hogy felkeresem, ma ezt már könnyű, létezik internet, Facebook, Twitter, de gyorsan elvettem az ötletet, mert úgysem azzal a lánnyal találkoznék, akit egykor megismertem. És ő sem azzal a sráccal, akit a Művészetek Klubjában arra kért, hogy csavarjon neki egy szál dzsointot. A napokban összefutottam az utcán egy régi baráttal, köszöntöttük egymást, hogy vagy, mi újság, ilyenek. Nővel volt, azonnal felismertem őt, ő viszont engem nem, a lánykori vezetéknevén mutat-

kozott be, ugyanúgy, mint húsz évvel ezelőtt egy nyári táborban, amikor bemászott a sátramba. Fenyő Luca vagyok, bejöhettek?, hadarta, közben már bent is volt, te olyan agyalós típus vagy, ugye, akinek sosem elég tudnia, mi van, hanem az is érdeklő, miért éppen az van, mondta, le nem véve rólam a tekintét, nekem nem gond, ha örömd leled benne, az összes megválaszolatlan kérdést suttogd a fülembe, búgta és ujjaim közé akasztva ujjait hátradólt a kiterített hálósákon. Én csak a keresztnévemet mondtam, ekkor kapcsolt.

Bori két halk kopogtatás után, mielőtt még bármit is szólhatam volna, belökte az ajtót, bocs, mondta vihogva, tekersz egyet?, kérdezte, és kezembe nyomta a zölddel teli kiszacsót, maga pedig, letolva nadrágját és bugyiját, a véccészsére ült, és pisilni kezdett. Tudta, hogy a feltámadás nem történelmi esemény, hanem állapot, amelyben az ember egyenlővé válik Krisztussal, magyarázta később, amíg az eső elől egy sötét síkatorban az eresz alá bújva az anyagot szívtuk. Az embernek fel kell támadnia élete folyamán, mert halála után már erre nem lesz lehetősége, és

ezt mindenki másképp csinálja, figyelembe véve sajátosságait. Valaki gépet szerkeszt, valaki könyvet ír, valaki gyermeket nemz, valaki barlangba vonul, valaki pedig több mindent összekombinál, mert bolond az, akit csak egy valami foglalkoztat, és csak a balgák tartanak összeegyeztethetetlennek bizonyos dolgokat, a bölcs mindenből leszűri a lényegét és a saját hasznára fordítja. Nincs szabály, érted, csak a feladat: megvalósítani önmagad, avagy feltámadni. Csak ez az egy számí. Csak ez az egy. Csak ez...

Emlékszem, egyszer említette, hogy majd meggyógyítja a szívemet, mert mindig olyan búskomor vagyok, mintha már menet közben nosztalgia éreznék a múlt pillanat iránt. Ki tudja, lehet, hogy éppen ezzel az állandó búskomorsággal űztem el magamtól a feleségemet is. Az igazság az, hogy nem illettünk össze. Könnyelmű kalandként indult, szexuális túlfűtöttséggel, érthető, hogy túlértékeltem kapcsolatunk jelentőségét, mire rádöbbsentem a valóságra, Inesz már terhes volt, mi mást tehettem volna, elvettem. Gyorsan kiderült azonban, hogy nem működik, azt mondták, majd a gyerek

összetart bennünket, de nem tartott össze, önámítás volt. Jobb is így mindenkinek, leginkább talán a gyerekek, évente kétszer jár nyaralni. Borival sosem feküdtünk le. Vagy ha igen, akkor elfelejtettem. Ez azért különös, mert abban az időben mindkettőnknek több futó kapcsolata volt, és sokat lógtunk együtt. Ha megtörtént volna, csak emlékeznék rá. Bár ki tudja. Az emlékek megbízhatatlanok, idővel kikopnak vagy eltorzulnak, így az ember némi önkénnyel állíthatja össze egyéni múltját.

Jót tenne egy pszichoterápia, jutott eszembe. Néhány éve segített. Hol van most? Üres utcákon bolyongok céltalanul. Mit érez? Mintha sötét köpenyes férfiak követnének, de nem látok senkit. Menjen be az első épületbe! Bementem. Mit lát? Könyveket, rengeteg könyvet, mindenféle könyvek vannak. Most nyissa ki a szemét! Kinyitottam. A szemem sarkából láttam a szófa melletti fotelban keresztbe tett lábbal ülő pszichológusnőt. Mi a véleménye az írókról? Az írók napjaink udvari bolondjai. Ezt hogy érti? Ők kimondhatják korunk viszásságait, anélkül, hogy emiatt bárki is felelősségre vonná, netán

Sándor Zoltán

komolyan venné őket. Minden igazi író valójában képmutató: szellemi kuplerájban rejtőzködő örült, aki ahelyett, hogy felvállalná a születésénél fogva rászabott szerepet és kiállna a térre, hogy a járókelőknek nyíltan elmondja véleményét a világról, inkább a szalonképes prostitúciót választja, művészi alkotásba oltva mondanivalóját. És a legtöbbjük ezért még elismerést is vár. Az irodalmárszerep igazából az örültség társadalmilag elfogadott formája.

A pszichológus azt mondta, nyilván kicsit hízelegve, hogy a memória mindig a kihagyásos technikát alkalmazva mesél a múltról. Az önvédelmi mechanizmus eszközeként működik. Nemrég elsétáltam az előtt a ház előtt, amelynek egyik kis szobájában egyetemistaként közel négy évig éltem egy ágy, egy ósdi szekrény, egy kisasztal és egy magnó társaságában. Húsz éve nem jártam a környéken. Abban sem voltam biztos, felismerem-e. Könnyen ment. Tartottam az érzéstől, ami majd a szembesüléskor a hatalmába kerít, de meglepetésemre nem éreztem semmi különöset. Egy ház volt csupán, amely semiben sem tűnik ki a többi közül az utcában, lassú léptekkel elhagadtam előtte, szemem sarkából meglestem, és hátra sem pillantva, tovább mentem. Később többször is eltöprengtem afelett: vajon akkor is így tettem volna, ha egy kedves személy a múltból sétál be a látókörmömbé? Például Bori. Megáll, félrelöki a szemébe lógó vörös hajtincset, és vihogva megkérdi: tudta, hogy pillanatok sorakoztatásából sohasem lesz örökkévalóság, ahogyan boldog percek halmozásából sem születik boldogság?

Az úttest felé pöccintettem a csikket, becsuktam a teraszajtót és visszabújtam az ágyba. Szívverésem valamelyest mérséklődött. A valóságban látott ház aligha változott két évtized alatt, számomra mégis idegennek hatott, bennem teljesen másképp él, emberek, történetek fűződnek hozzá, azok teszik otthonossá emlékezetemben. Magamra húzva a paplant, Borira, Lucára és Ineszre gondoltam. Vajon ők hogyan tekintenek vissza a múltra, és milyenek látják benne egykori önmagukat? Lehunytam a szemem, s megpróbáltam visszaidézni a legutóbbi álmképet. Ha időben visszatérek a saját műtétemre, Borinak végre sikerül meggyógyítania a szívemet, reméltem, neki mindig mindenre volt megoldása. Hanyatt feküdtem, a mennyezet irányából vakító fény világított a szemembe, ne feledd, sohasem az igazság számít, hanem az igazság megítélése, hallottam hangját félálomban, s mielőtt még öntudatomat vesztettem volna, az villant az eszembe, vajon hogyan vélekedne az egykori egyetemista a túloldalon bandukoló középkorú férfi szívféjdalmairól...

Tékiss Tamás

Halott e beszéd

Látjátok feleim szemtekkel, mik vagyunk?
Üres porzsák és hamutál vagyunk.
Lassan elfogyunk, mint tálból a keksz,
eltűnünk, mint nagyiek ágyából a szex,
s mi mind elmegyünk, mint egykor az ex.
Nem mondom,
a jövőnk annyit ér, mint egy eldobott kondom,
de tényleg ilyen fasza lenne Bécs, Berlin meg London?
Egyetem?... begyedem tengertánc, Hajdú sógor mit kívánsz,
nem kívánsz már egyebet, csak köréd falat meg kenyeret.
Azt hiszed, baba London? Itthon elvagyok két almán,
te meg nem látsz át Babylon Don Quijote-i szélmalmán?
De figyu, te döntesz, hogy neked mi az érték,
persze ott is van Duna World meg Önök kérték,
de az nem ez, ez meg nem az, az itt nem ott, és pláne nem hon.
Itt hon! Ott hun?
Ez az egész szép mese, egy ügyesen beszopott horog,
de melyik az a királyság, ahol a kastély is a pénz körül forog?
Az Óperenciás-tengeren is túl te leszel a legkisebb, testvér,
de nem ott kell felállnod, ha itthon elestél,
vagy terád az iPhone hat, vagy az már hét?
Komolyan ezért akarod lekörözni munkában a hét törpét?
Hajtani meg gürizni az eurókér’,
s lassan már azt se tudod, milyen ízű az eurókrém?
Itthagyni a diplomát, a Tiszát meg a nagymamát?
Ott tizenkét órát kell, hogy talpon állj,
meg nagyjából két percig érdekes a Tower meg a London Eye.
De várj már egy kicsit, egy icipicit, egy cipiripinyit...
Tudom én, hogy itthon kissé nehéz elhízni,
De nem kell odáig menni, hogy képes légy egy tál gírosszal szelfizni.
Vágom én, mi hajt, meg hogy mi az ábra veled,
meg hogy nem lehet megállítani ezt a tomboló bécsi szelet,
de inkább gyötörjön egy göröngynyi aranyér,
minthogy lemondjak a kertemről egy bőrröndnyi aranyér’,
mert engem az nyugtat meg, ha láthatom a barátaim arcát,
meg hogy a szarvas és az oroszlán itt sört jelent, és nem a Tró-nok harcát.
Tudom, hogy itthon többet szívunk, mint a Reggae Campen,
meg hogy nekem nem lesz soha Cadillacem,
de pont elég a Malmos heti jegyem.
És azt is tudom, hogy rossz közönségnek magyarázom,
mert ti is tudjátok, hogy milyen a vajdasági magyar álom,
itt nincs metróalagút meg Buckingham Palace,
de itthon vagy önmagad, meg itt van jó házi pálesz,
úgyhogy akkor leszel bátor, ha itthon is lesz hited,
de kérlek, ne látogasd meg nekem jövőre angolként az Exitet.
Itt nem létezik egyetlen meggyőző, laza érv,
és bár a tested most messzi,
a lelked lehet Lessie,
amely egyszer hazatér!

Halloween slam

Nos ahelyett, hogy nagyon belemennék,
és jönné most a horror, lidércek és szellemek,
olyan dolgokat mondanék, amikhez szimp-la hétköznapiok kellenek,
hisz az élet szép, de olykor annyira beteg,
hogy azt nem múlja felül semmilyen zombi meg szörnyeteg.

De azt mondog, egy hétfőben nincs semmi durva?
És ha a reggeli kávé kiömlik a pultra?
Vagy mondok mást, amitől tutira bejedsz,
bár látszatra nem ocsmány,
csak a számat figyeld: kö-te-le-ző há-zi ol-vas-mány.

Vagy itt egy másik, amitől fix, hogy átizzad a ruhád,
csak képzelj el, hogy maszti közben rádnyit anyukád.
De ha ez nem elég, mondok egy durvábbat,
péntek volt, punkkoncert, szétcsúszol, eselkelsz,
reggel egy hányást még szolidan visszanyelsz,

ami este még fasza volt, az mára már nagyon más,
mire 6-kor ébreszt apád, hogy: „fiam, ma fahordás”.
Tudom, durva volt, de semmi ok a pánikra,
íme négy rémisztő szó: két liter kiömlött pálinka.

Vagy az megvan, amikor két hétig készülsz egy vizsgára, és kábé elfogy az agyad meg mellé vagy nyolc kávé,
és amikor már azt gondolod, hogy a szerencse egy átmenőt majdcsak kiharcol,
a vizsga előtt egy órával a kanapén szép szelíden elalszol.

De ha eddig még nem láttatok rémeket,
mondok pár dolgot, amire nem mindig tá-láltam csilingelő, szellemes rímekeket.

Például ijesztő belegondolni, hogy mire ennek a slamnek a végére érek, 4 hektárral kevesebb erdő lesz a Földön,
és ijesztő, hogy minden órában egy teljes faj pusztul ki,

Harmincasok slamje

Ki hitte volna, én is ide kerültem,
egykor egy voltam veletek, drága húszasok,
most meg elfogyni látszik ifjúságom, mint zsebemből a húszasok,
S olybá tűnik, legalábbis azt igazolják a tények,
hogy az évek elmúlnak, mármint úgy tényleg.
Engem is magáz a sok gyerek, a fél osztály rajtam röhög,
poénkodik a sok kölyök, hogy nálam már a B oldal pörög.
De az igazság az, kedves gyerekek, hogy van élet túl a harmincon,
Még akkor is, ha most egy őszinte mosolyhoz nincs elég arcizmom,
A lényeg, lurkók: a változás fasza.
Ehhez persze fontos, hogy maradj jókedvű, mosolygós meg laza.
De a legfontosabb, hogy el kell engedned dolgokat:
mert egy: amit a mai fiatalok csinálnak, az neked úgyse állna jól,
kettő: ami régen menő volt, az ma már nem az. Az tuti.
A borosüveget már inkább csak borospohárnak becézed,
ami régen zsebpénz volt, azt most minimálbérnek hívják,
csaj az nő,
a szakállad is nő,
a mellkasszőröd az nem, meg más se, amihez korábban még fűztél reményeket...
És ideje megszoknod azt is, hogy a parti szó elé mostantól csak három előtag kapcsolható:
a kerti, a pizsama meg a retró.
Szóval már nem te vagy az, aki minden pénzt piára tékozol,
metálkoncert helyett meg inkább csak úgy eltársasjátékozol pénteken, és nem kéred a hatodik sört, amit a Feri ad,
mert már a harmadiknál azon jár az eszed, hogy vajon fent van-e az új Walking Dead-felirat.
Harminc felé olyanokat mondasz, hogy „nem eszik olyan forrón a kását”,
és már nem hányjátok össze egymás lakását,
mert már ismered magad, tudod pontosan, hány sör, hány feles, hány cigi,
már nem érdekel az se, hogy mi ciki meg nem ciki,
viszont kezdenek lekötni a régen még hosszú meg unalmas könyvek,
és akármilyen lányok nem csálnak a szemedbe könnyet.
Tudom, nehéz megszokni, hogy a korodat már nem úgy kezded, hogy huszon-,
de nézd a pozitív oldalát, a sok hipszter végre helyet ad a buszon.
Nem, azért ez erős túlzás,
mint amikor kólózol egy lagziban, és azt mondog rá, hogy zúzás.
Úgyhogy változik az értékrend, régen minden vágyad egy Martens bakancs volt,
most meg termoszt kérsz karácsonyra, meg valami jó vastag gyapjú-zoknit.
És látod, harminc felé már rímekeket sem kell használnod a sorok végén,
mondom, leszarom, ennyire laza harmincas vagyok én,
vagyis csak leszek,
mert még van egy hónapom,
úgyhogy most csinálok valami yolót, meg tőkre váratlant,
és írok ide egy sort, amiben a szótagszám páratlan.

L. Móger Tímea

(J)óvátétel

(Ök)ölben a kéz. Öbölben a hajó.
Kikötni jó. Ha volna jó. Házak előtt kispad. Kínpad. Kapualjak magánya. Aránya nélkül. Hűlt helyünk. Hiába békül a kéz. Nyílik a ház. Ügyes halált adj. Istenem. Népet a házba. A népbe életet. Hajónak kikötőt. Múlandónak időt. Tegezz halkan. Gyógyíts (sz)óval. Tettvágy. A ház. Ha épül. Minden (v)ér a falba (sz)épül.

Útimajz

Az ember szeretetlenségének foka.
Nem egyenlő.
Szerethetőségének fokával.
Karmok állnak ki a fából.
Karmok ereszkednek a vetésből.
Nem jut elég föld.
Otthon ér az élet.
Mint elmocsarasodott tavak lakóit.
Hattyúkat.
Elvágott nyakú háztáji az.
Ki távol van.
Haza él.
Messzenéző.
Rövidlátó.
Az idő végtelen.
Mégse vár örökké.
A kaland öröme.
Véges.
A kaland öröme szükséges.
Nincs végtelen.
Mindenki hazatér.
A tagadás igazságával.
Elveszett.
Megtalált önmagával.
Mindenki azt csinál.
Amit (t)akar.
Puha ravatal.
Siratóasszonyok öröme.
(H)arc.
Hogyha nem pusztul bele.
Túléli-e.

HORGOLT CSIPKE

Csend fogadott, amikor a szobába léptem. Nagyanyám a nyitott szekrényajtó előtt ült, térdén a szétterített, emlékeimben is karácsonyi illatú csipketerítővel. Nem mosolyodott el, nem fogadott azzal: gyere már, hol vagy már, énekes kis madaram, lelkem, kincsem, gyöngyvirágom?! – ahogyan szokott, becéző szavai özönével. Olyan volt, mint egy szomorú szobor.

– Nagymama! – rántottam meg a karját. – Megjöttem!

Nagyanyám rám nézett, felém fordított tenyérrel megemelte a csipkét, melyen ekkor jól látszott, hogy megszakadt a cérnaszál. A madár lábán.

A terítőt nagyanyám horgolta lány korában, tervezett virágot virágra, levelet levélre, madarat madárra. A finom, vékony cérnáért, az érzékeny horgolótűért maga utazott Szabadkára, s bár idős, beteg szülei mellett ritkán akadt pihenő ideje, megszállottan horgolt. Nem tudta, miért. Mintha valami nagyon fontos függne ettől a csipkétől. Ám mire elkészült a leheletfinom terítő, a legények bevonultak katonának, s négy karácsonykor egymás után a szekrény mélyére, a legfelső polcra, selyempapírba került.

Attól kezdve azonban a csipketerítő része lett az életüknek. Karácsony előtt nagyanyám elővette, kimosta, kékítette, keményítette, vasalta, és szentestén madaraival, virágaival ott pompázott az ünnepi asztalon.

December közepe volt, hideg, hó nélküli napok jártak. Karácsonyra készültünk. Nagyanyámnál aludtam, anyám elment az áfézsébe. Ezt a nőegyletet anyámnak apám tette kötelezővé, miután megjött az orosz fogságból, ahova a doni harcok idején került; különösen pedig a falusi községházán meg a topolyai belügyosztályon rövid ideig betöltött *bizalmi* munkája miatt. Anyám sokáig ellenállt. Csak amikor azt hitte, hogy engedékenységgel megmentheti házasságát, kezdett járni nem nagy kedvvel ezekre a *női* összejövetelekre. Az ott kirótt, végső soron egyszerű, leginkább környezetszépítő meg munkaakciós feladatokat becsülettel elvégezte. Ebben benne volt az is, hogy szükségét érezte tartozni valahová. Az egyházhoz nem mehetett, apám megtiltotta. Ez állandó feszültséget okozott, sose lehetett tudni, mikor tör ki vihar, bár a felszín alatt más oka is volt. Anyám húsvétkor meg karácsonykor mégis elment a templomba, s vitt magával engem is, ami nem maradt titok.

Nem is maradhatott.

Apám munkahelyén, a községházán számon tartották, kinek milyen a kapcsolata az egyházzal. Nálam az iskolában is nagy volt az ellenőrzés, igazolatlant kapott, aki karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor otthon maradt.

Az igazolatlan órák azt is jelentik – riogatott bennünket bennfentes apám –, hogy nem lesz kitűnő a magaviseleti jegy, bármilyen jól is fog az esze valakinek, és bármilyen szorgalmas is, nem lesz kitűnő a bizonyítványa. Ez meg majd később, a nyolcadik osztály után, középiskolába induláskor, ösztöndíjigénylésnél stb. jár következménnyel.

Az ellenőrzés a tanítók, tanárok kötelessége volt. Egy részük azonban nem éppen lelkesen végezte a dolgát. Megint csak apámtól hallottam: a községházán szóba került, hogy nem volt „teljes” a lista. Ezért aztán nem más, mint az iskolaigazgató járta sorra az osztályokat, nyomtatékul egy-egy ismeretlen férfi is kísért. Otthon tudtam meg, hogy: X. elvtárs a

népbizottságban dolgozik, Y. a pártbizottság tagja. Volt, hogy Topolyáról érkezett tanfelügyelő, ő írta össze a hiányozókat. Az ellenőrzés, különösen a „felszabadulás” utáni években nemcsak az iskolákra, hanem irodákra, munkahelyekre, sőt akár az otthonokra is kiterjedt. Az iskolaigazgató megbízottja karácsonykor vagy karácsony másnapján, mindenestre még újév előtt betoppant a *gyanús* családokhoz, hogy lássa: áll-e a karácsonyfa már december 31-e előtt. A vallásos vagy hagyománytisztelő családok valóságos kis stratégiákat dolgoztak ki. A kaput állandóan zárva tartották, pedig az én szülőfalumban már száz évvel korábban és még hetven évvel később sem volt szokás nappal bezárni a kaput.

De most zárva tartották. Csak a családtag, rokon, megbízható látogató ismerte az egyezményes jelet: két rövid, egy hosszú kopantás az oldalszoba utcára néző ablakán.

Az iskolában közben megtanultuk, hogy nem a Jézuska hozza a karácsonyfát december 24-én, hanem a Télapó a fenyőfát december legvégén. A számomra korábban ismerős dalokat, melyeket anyámtól, nagyanyámtól és a közben lakó gyerekektől tanultam, az iskolában új szöveggel töltötték fel. A karácsonyfa szót fenyőfával helyettesítették, a Jézuskát Télapóval, jászolról, báránycárról, Józseftről, Máriáról és angyalokról nem esett szó. Az új eszme olyan erővel és olyan sietősen tört be a tantervekbe,

Mirnice Zsuzsa

hogy az már sokszor nevetséges és groteszk volt. A *Hívja a nyúl zöld erdőbe a fiát* kezdetű dalt már anyám is tanulta az iskolában. Mi Horváth tanító nénitől. Valaki azonban felfigyelt a benne rejlő *ferde eszmeiségre*, s egyik napról a másikra elvégezték a szellemi nagytakarítást. A dalt, ami korábban úgy hangzott:... *Nem tied az, édes fiam, hozzá hát ne nyúl!* – *Ne menj oda, tudod, hogy ott a vadász az úr!* – attól kezdve görcsbe ránduló nyelvvel úgy énekeltük: *a vadász az ő* – merthogy a szocializmusban nincsenek urak.

Karácsonykor legszívesebben nagyanyámmal mentem számomra a világ legszebb, legegyszerűbb templomába, a piros tornyú, fehér falú morovici református istenházába, ahol még egy kisgyermeket is elfog az áhítat. Nagyanyám az új hatalom kacifántjával – fenyő-ünnep, húsvét helyett május elseje meg Tito születésnapja – mit se törődött. A madaras csipketerítő felkerült az asztalra, a kis karácsonyfa ott állt már szentestén a tisztaszobában, alatta alma, dió és nagyszüleim apró ajándékai, amiket csak reggel volt szabad kibontani, és a vendégváró sütemények. Ez tovább rontotta apám és nagyszüleim amúgy is mindig feszült kapcsolatát. Ritkán találkoztak ugyan, ám nagyanyám mégis félt ütésre bármikor kész haragjától. De leginkább attól, hogy apám beváltja fenyegetését, s nem enged hozzájuk sem karácsonykor, sem máskor.

Akkor, az elszakadt csipkeszál láttán rosszat sejtett.

Szentestén nagyanyáméknál aludtam. Nagyanyám szeretett másnap *idejében* elindulni a templomba, *jó helyre* ülni, fájós hátát a pad támlájának támasztani. A zsúfolásig megtelt templomban a később érkezőknek már csak a támla nélküli pótpadokon jutott hely, s volt, akinek az se. Annak, hogy korán ültünk be a templomba, örültem, lehetett bámészkodni, ismerőseket felfedezni, integetni egymásnak. Kevés szép nap volt az életünkben; megmártóztam az ünnepi áhítatban. Elnézgettem a szemközi karzaton az orgonán játszó Facsar tanító bácsi hátát, hogyan hullámszik az egész ember, miközben tapossa a pedálokat, és számoltam, hányszor fordítja úgy a fejét, hogy megpillanthatom híres harcsabajuszának felét; figyeltem, hogyan nyomja a fújtatót a harangozó, s miképp cseréli a KIE egyik lánya a dicséret- vagy zsoldárszámot a karzaton lévő táblán. Jártam hittanra, vasárnapi iskolába, és örömmel fedeztem fel a sok ismerős éneket. A legszebb látvány mindig a pompás úrasztala és a szószék volt, amit hímeztek, fehér, ünnepi terítővel takartak le, s a szószék tövében lévő kis külön padon a gyönyörű tiszteletes asszony.

emberek a történelemben

LEVELEZŐLAPOK A KÓRHÁZVONATRÓL

Molnár Tibor

Dr. Vasvári Kósa György Kúlán született 1893. március 10-én. A patinás kalocsai gimnáziumban érettségizett, majd a Bécsi Orvostudományi Egyetemen folytatta tanulmányait. Az I. világháború kirobbanása végzős medikusként érte, 1914. augusztus 4-én ő is hadba vonult.

A kiképzést követően a cs. és kir. 76. (soproni) gyalogezredhez osztották be, majd 1915 elejétől kezdve a cs. és kir. 45. sz. állandó kórházvonaton (K.u.k. permanenter Krankenzug Nr. 45) teljesített szolgálatot.

A kórházvonatok a súlyos sebesülteket kórházi ellátás mellett szállították hátorzági egészségügyi intézetekbe. Személyzetük három orvostól, valamint 34 fő légénységből állt, akik a segédszemélyzetet alkották. A kórházvonat parancsnoka egy ezredorvos volt. Egy 52 tengelyes (200 tonna) kórházvonat 18 betegszállító és 7 kiszolgáló kocsiból tevődött össze. Kocsinként 8 beteget helyeztek el, így összesen 144 beteg számára volt férőhely.

Az új beosztás több szempontból is kedvezett az ifjú medikusnak. Nem volt közvetlen életveszélynek kitéve, hiszen a kórházvonat soha nem került a frontvonalba, ugyanakkor kimerítően gyakorolhatta hivatását, mert a legsúlyosabb sebesülteket szállították, akik folyamatos ellátásra szorultak. A szolgálat változatos volt, hiszen valóságos háborús „turistaként” utazhatta be keresztül-kasul a Monarchiát – olykor Németországot, valamint az elfoglalt területeket is, útleveél nélkül – megismerve annak minden szegletét. Számára „csupán” a frontvonalak jelentettek áthághatatlan akadályokat...

A szolgálat mellett György gyakran szakított időt arra, hogy saját gépével fényképezzen, valamint hogy szüleinek írjon. A levelezésből sajnos csak néhány képeslap maradt fenn, amelyeket dr. Kósa György leánya, az Újvidéken élő dr. Nagy Valéria bocsátott rendelkezésre. Képeslapjaira jellemző, hogy szinte mindig azt a települést ábrázolják, ahol állomásoztak, vagy ahol a vonatuk éppen keresztülhaladt. A megszólítás – „kedves szüeim” – és a búcsúzás – „kezeiteket csókolja” – között mindig finoman elhint egy-egy információt arról, hogy éppen hol tartózkodik, mit csinál. Erről többre nem is volt lehetőség, hiszen a cenzúra az ilyen nyílt levelezőlapokat különösen könnyen „kezelte”, és kivonhatta a forgalomból. Gyakran utal arra, hogy levélben többet fog írni. A lapok tartalmában – szülei megnyugtatóására – rendszeresen előfordul az „egészséges vagyok”, illetve „jól érzem magam” szófordulat.

A Landeckből 1916. március 10-én küldött képeslap

A fennmaradt és rendelkezésre álló 18 levelezőlap közül csupán egyet, az 1916. június 10-ei keltezésűt nem szüleinek írta, ennek címzettje Kósa Annuska „úrleány” – feltételezhetően unokatestvére.

Az első fennmaradt levelezőlap a háború második évében, 1915 őszén íródott: *Munkács, 1915. szeptember 28.*

Kedves szüeim!

Két napi debreceni tartózkodás után Munkácsra érkeztünk, ahol sebesült-szállítmányt fogunk kapni. Hogy hová, még nem tudjuk. Talán megint Pestre!

Debrecenből írtam lapot. Megkapták-e? Kezeiteket csókolja Gyurka

Kósák kórházvonata – amint az a levelezőlapok keltezési helyéből kiténik – 1917 tavaszáig főleg az orosz hadszíntér és a háttország között teljesített szolgálatot.

Delatyn [ma: Deljatin, Ukrajna], 1916. január 6.

Kedves szüeim!

Galiciának Stanislau [ma: Ivano-Frankivszk, Ukrajna] nevű városa felé utazom, honnan sebesült-transzportot hozunk Magyarországra. Már tegnap óta orosz-járta vidéken utazom, amely sok látnivalót nyújt az oroszok pusztításaiból. Az idő szép napos, de azért nagy a hideg.

Én, hála Istennek, egészséges vagyok. Jól érzem magam.

Mihelyt időm lesz, levelet írok.

Kezeiteket csókolja Gyurka

Częstochowa [ma: Lengyelország], 1916. január 26.

Kedves szüeim!

Értesítelek benneteket, hogy már Oroszországban vagyok és Varsó felé

A Prágából 1916. június 6-án küldött lap/műtermi fotó (dr. Kósa György közepén)

tart vonatunk. Amerre csak megyünk, már mindenütt a nagy német katonaság és vasúti tisztviselők vannak.

Azt hiszem, holnap már Varsóban leszünk, ebből a nevezetes fővárosból majd több lapot írok.

Kezeiteket csókolja Gyurka

1916 márciusában Tirolban is megfordultak, de áprilisban már ismét Galíciában jártak.

Landeck [ma: Ausztria], 1916. március 10.
Kedves szüeim!

A túldalalon látható vasútvonalon utazom Tirolnak gyönyörű vidékein. Éppen most haladtunk el a képen látható ősrégi várkastély mellett. Már sebesültekkel visszafelé jövünk.

Kezeiteket csókolja Gyurka

Sokal [ma: Szokal, Ukrajna], 1916. április 13.

Kedves szüeim!

Értesítelek benneteket, hogy Galícia és Oroszország határán egy kisebb városban állunk vonatunkkal a harctér közelében, hol sebesülteket fogunk kapni. Ma reggel érkeztünk ide, valószínűleg pár napig állunk itt, míg sebesülteket fogunk kapni.

Az idő erre nagyon rossz, mert folyton esik az eső. Különben pedig egy nagyon unalmas hely, mert a városnak alig pár ezer lakosa van.

Egészséges vagyok. Remélem, hogy a jövő héten visszajövünk már Galíciából.

Kezeiteket csókolja Gyurka

Przemyśl erőrendszere Galíciában, Oroszország irányába a Monarchia egyik

Az Aradról 1917. február 1-jén küldött képeslap

legfontosabb erőssége volt, amely 1915 márciusában orosz kézre került: 120 ezer osztrák-magyar katona – közöttük a szegedi m. kir. 5. honvéd gyalogezred teljes állománya, amelyben horgosiak is teljesítettek szolgálatot – került hadifogságba. Az 1915. májusi ellentámadást követően június 3-án Przemyślt sikerült visszafoglalni. Kósa György 1916 áprilisában járt ott, ekkor kapta meg zászlósi előléptetését.

Przemyśl [ma: Lengyelország], 1916. április 18.

Kedves szüeim!

Oroszországból Magyarország felé jövet sebesültekkel Przemyślből, hol rövid ideig időztünk, küldöm e lapot.

Ma megjött a zászlóssa történt kinevezésem. A húsvéti ünnepeket azt hiszem, Magyarországon töltöm. Mindenről levélben bővebben.

Kezeiteket csókolja Gyurka

A kórházvonatok a sebesültszállítás mellett – ellentétes irányba – rokkant hadifoglyokat is szállított. Őket a semleges országok – Hollandia, Dánia, Svédország – vöröskereszt egyesületeinek közvetítésével cseréltek ki. A cserére kijelölt hadifoglyokat a vonatok a németországi Rügen szigetén fekvő Sassnitzba vitték, ahonnan hajón szállították őket tovább.

A Trientből 1917. november 24-én küldött képeslap

A Zágrábból 1917. május 25-én küldött képeslap

A Bozenből 1917. augusztus 18-án küldött képeslap

emberek a történelemben

Prága, 1916. június 6.
Kedves szüleim!
Leveleteket ma Theresienstadtban [ma: Terezín, Csehország] éppen Rügen szigetére [ma: Németország] való indulásunk előtt megkaptam. Itt küldök egy prágai fényképet, melyen parancsnokom – Dr. Parányi ezredorvos – én és a vonatunkon levő önkéntes van lefotografálva.
Most vagonírozzuk be éppen a harc- képtelen orosz hadifoglyokat, kikkel egy óra múlva indulunk Drezdán, Berlinen keresztül Sassnitzba [ma: Németország, város Rügen szigetén]. Egy hét múlva visszajövünk. Lehet, hogy pár napig nem kaptok levelet, mert a távolság nagy.
Kezeiteket csókolja Gyurka

Nymburk [ma: Csehország], 1916. júni-
us 10.
Kedves Annus!
Ma este Prágából egy gyönyörű szép útra indulunk: Drezdán, Berlinen keresz-
tül Rügen szigetére a harc képtelen hadi-
foglyokat kicserélni. Én már másodszor
fogom ezen utat megtenni.
Csókol Gyurka

1916. június 4-én az orosz hadszíntéren
Bruszilov tábornok irányításával nagyszabá-
sú orosz offenzíva vette kezdetét, amely-
nek során az osztrák–magyar hadsereg
600 ezer, a német 85 ezer, az orosz hadse-
reg pedig 800 főt veszített. A hadműveletek
egészen augusztus közepéig elhúzódtak,
a kórházvonat legénysége számára bőven
adva feladatokat...

Wladymir-Wolinsky [ma: Volody-
myr-Volynskyi, Ukrajna], 1916. július 6.
Kedves szüleim!
E lapot Oroszországból küldöm, egy
érdekes kisebb orosz városból. Ha jól em-
lékszem, Simon azt mondta, hogy ő ebből a
városból való. Mutassátok meg neki, talán
rá fog ismerni.
Érdekes, hogy a képen már magyar fel-
írás is van.
Kezeiteket csókolja Gyurka

Chelm [ma: Chelm, Lengyelország],
1916. július 7.
Kedves szüleim!
Értesítelek benneteket, hogy Cseh-
országban utazunk. Tegnap a harctérről

A cs. és kir. 45. sz. állandó kórházvonat és személyzetének egy része (dr. Kósa György balról a negyedik)

hoztunk sebesülteket, kikkel már indulunk
Ausztria felé. Utunk legalább még egy-
folytában három napig fog tartani, míg
célunkhoz érünk.
Egészséges vagyok.
Kezeiteket csókolja Gyurka

Struj [ma: Sztí, Ukrajna], 1916. augusz-
tus 23.
Kedves szüleim!
A galíciai harctér közelében járunk.
A mai napot a túloldali városban [Sztí]
töltöttem, éjszaka azonban már sebesül-
tekkal visszaindulunk.
Kezeiteket csókolja Gyurka

1917 januárjában még az orosz hadszín-
téren teljesítettek szolgálatot.

Lemberg [ma: Lviv, Ukrajna], 1917. ja-
nuár 19.
Kedves szüleim!
Értesítelek benneteket, hogy útban va-
gyok az oroszországi Lodz [ma: Łódź, Len-
gyelország] felé. A mai napot Lembergben
töltöttük, hol most iszonyú hideg és hóesés
van. Már három nap óta utazunk Morva-

országból idáig és még néhány napi útra
van kilátásunk.
Egészséges vagyok.
Kezeiteket csókolja Gyurka

1917. február 1-jén Kósa György Aradon
kapta meg várva-várt hadnagyi előlépte-
tését. És persze kilátásban volt rövidebb
szabadság is...

Arad, 1917. február 1.
Kedves szüleim!
Értesítelek benneteket, hogy ma reggel
Aradra érkeztem Zomborból, hol rövid ide-
ig álltunk. Haza nem jöhettem és az sem
lett volna lehetséges, hogy valaki bejött
volna, mert csak 1 1/2 napig álltunk ott és
tudom, hogy nektek bajos most utazni.
Mint már sürgönyömből értesültetek,
ma reggel megkaptam kinevezésemet had-
naggyá.
Ma este indulunk Aradról Brassóba, hol
a Fialák laknak. Mindenesetre fel fogom
őket keresni. Ha visszafelé jövünk, akkor
fogok ismét több napi szabadságot kérni és
hazajövök. Különben egészséges vagyok.
Jól érzem magam.

Kezeiteket csókolja Gyurka
Chelm [ma: Chelm, Lengyelország], 1917.
február 23.
Kedves szüleim!
Értesítelek benneteket, hogy egy
Orosz-lengyelországi városban vagyok,
hol egyelőre depotban [telep], vagyunk.
A hideg rendkívül nagy. Bécsből érkezünk
ide. Hogy meddig maradunk, még nem
tudjuk. Mindenesetre szeretnénk már visz-
szafelé menni. Egészséges vagyok.
Kezeiteket csókolja Gyurka

1917 májusában a cs. és kir. 45. sz. ál-
landó kórházvonatot – a horvátországi
Zágrábban keresztül – az olasz hadszíntérre
irányították. Ezt indokolta a folyamatban
lévő 10. isonzói csata. A legtöbb szerelvény
1917. május 14-e és június 12-e között közle-
kedett. Napi átlagban 34 vonat szállította a
sebesülteket, ami naponta 3600 fő ellátását
jelentette.

Zágráb, 1917. május 25.
Kedves szüleim!
Értesítelek benneteket, hogy öt napi bu-
dapesti tartózkodás után elindították vo-
natunkat az olasz harctér felé. Most éppen
Zágrábban állunk, de egy fél óra múlva in-
dulunk tovább. Azt hiszem, tábori lapomat,
amelyet Budapestről írtam, megkaptátok.
Egészséges vagyok.
Kezeiteket csókolja Gyurka

1917. augusztus 18-án, amikor Kósáék vo-
nata a tiroli Bozen környékén közlekedett, az
olasz hadszíntéren kezdetét vette a szeptem-
ber 13-áig tartó 11. isonzói csata, amelynek
célja Trieszt elfoglalása volt. Az olasz csapa-
tok támadása nem járt sikerrel.

Bozen [ma: Bolzano, Olaszország], 1917.
augusztus 18.
Kedves szüleim!
Értesítelek benneteket, hogy most egy
ideig Dél-Tirolba fogok utazni, gyönyörű
vidéken. Minden másnap a túloldali város-
ban [Bozen] vagyok. Egészséges vagyok.
Kézcsókkal

1917. október 23-án az olasz hadszínté-
ren kezdetét vette a december 12-éig tartó
12. isonzói csata. Az előző 11-től eltérően ez-
úttal az osztrák–magyar csapatok lendültek
támadásba, és október 24-én Caporettonál

Hadifogolycserére kiválasztott orosz hadifoglyok a kórházvonaton (dr. Kósa György saját fotója)

képzőművészet

PORCELÁNHERCEG

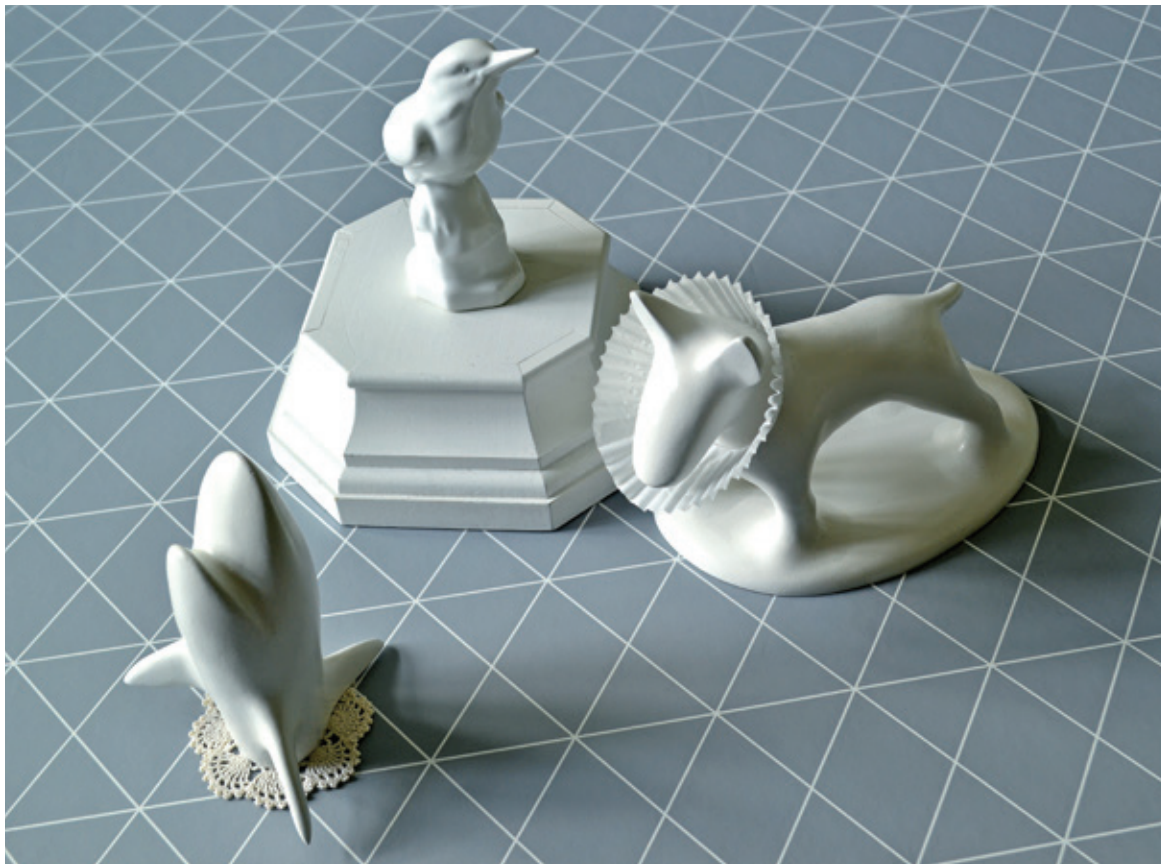
Lázár Tibor és művei

Péter László

Lázár Tibor festőművész a végsőig átgondolt, lecsupaszított és elvonatkoztatott tárgyi valóságért rajongó, úgynevezett szalonfestők úri táborába tartozhat. Valóságos porcelánherceg, külön előkelőség a festők között. Alkotásaiban ikonikus gipszstukkó álcát öltenek ábrázolásai. Nem ritkán ovális vagy kör alakú festményein a múltba révedést, képi pillanataink aranykori töredékeit izzítja fel. Nyers derengésű, sziürke árnyalatossági víziói egy törekeny porcelánvilág intimitását, érinthetlenségét, egyszerre múlhatatlan és törekeny szakralitását jelölik.

A személyes identitástudaton túl őt a csoportos identitástudat is szenvedélyesen foglalkoztatja. Kimértesség, technikai kiforrottság és magabiztos tömörítő készség jellemzi. Ecsetkezelése bravúros, stilizációja kiváló, eredeti. Elsősorban a figuratív szemléletmód foglalkoztatja, miközben villogó, valóságot felülíró széles pásztákkal visszafogja a túlzó valóságtartalmakat. A szikrázó ecsetvonások hangulatát követi. A népszerű rikító színvilág helyett inkább a különleges fakulásos színfoltozását választja. Bravúros rajzi elemekkel és variabilis pöttyözésekkel tarkítja a jelenkorba ágyazott múltidézéseit. Pop-artos fogásokkal hangolja fel a krúdys érzületeket: az óvilági élményt, az ezredforduló bódult hangulatvilágát. Pompás békebeli éveket, a giccses-gobelines úri világot, a porcelánvázas motívumokkal ösztöngött aranykori polgári életformát. Eközben elbújik a múlt biztonságában, hiszen modern kori identitástudatunk leginkább

a békebeli nyugodt, kimért szellemiséget vágyja vissza. Nostalgia? Talán az (is)... A kényelmes életvitelhez való ragaszkodás természetes igény. A modernizálódás is a múltbéli tapasztalások és jó hagyományok ötvözetével, kölcsönhatásaival együtt jön létre.

Lázár Tibornak a múlthoz és a múltbéli hagyományokhoz való viszonya összetett. Ő maga nyugtalan/nyughatatlan, ábrándos, de távolságtartó. Mégis derűsnek tartjuk: miközben élvezetes, röpködő, széles pásztákkal csipkézett gipszstukkó-érzületű, hullámzó ecsetvonásokkal dolgozik, megkövült utópisztikus gondolatokat vetít a valóságunkba.

Sőt, visszaröpít bennünket a letűnt/békebeli „rég, szép időkbé” is. Úgy tűnik, különös képessége van, hogy a jelen és a múlt ellentmondásosságát kibékítse egymással. Az idősíkokat egybecsúsztatja, pontonhídként használja. E szándéka miatt különösebben nem is lepődünk meg gobelinérzületet keltő mestéri csendélet-kompozícióin, az olykor oda nem illő (halott, akasztott madár, disznófej) vagy művészetidegen, giccses elemeken. Olykor lágynak és álmatagnak tűnik, de megmosolyogtató és cinikus is tud lenni. A régi giccses motívumok mellett: humoros. Különleges a Benczúr

Gyula mester képi örökségéből átvett, kiemelten új szerepkörbe juttatott két egymást döfködő játékos ördögfi. Árkádia szerethető későbarokkos mitugrászai, a népmeséink által is kedvelt, pop-artos közegbe juttatott pazar humorú, incselkedő-bohózkodó figurái.

Lázár Tibor gyakran provokál bennünket, ám az idegeinket borzongató ellentéteességeket, fura kombinációit mértékkel használja.

Magokat csipkedő énekesmadarai, az úri módon biztonságos kalitkájából bármikor szabadulni tudó tollászodó arapapagáj és az ollóit fitogtató terebélyes

folyami rák (vagy homár?) a 19. század végi békevilág szerény díszletei, melyek egykor a polgárok otthonát gazdagabbnak, előkelőbbnek mutató, az iparosodás szaporítókésztsége által olcsón megvásárolhatóvá vált falikárpit-motívumok lehettek. Merész e feltárt, harmonikusnak hitt, és mégis ellentmondásos, megbotránkoztató, különleges képi világ a madáretetőivel, felhőpuha tafotarongyaival, csipkéivel, fodraival. Gyümölcsös csendélet, egy kis frivolitással: halott fürjjet ékesítve. Száraz virágokkal díszített koleszterinmentes virágcsendélet. Disznófejjel és homárral spékelt gyümölcsöktől roskadozó pazar asztal. További gunyorosságok: „klorofill, kalcium, kalóriák...”

Művészi mondandója és szándéka kapcsán sokat beszélhetnénk a pop-art stílushóbortjáról, a trash-art lopakodó mellérendeléseiről. Vagy akár titokzatos és közönséges utcaművészetéről is. Banksy szókimondó ingerületeiről, a nagyvilág szunnyadó lelkiismeretét provokáló, szórópisztolyos fali pingálmányokról, amelyek alkalmasint értékesebbek lehetnek a múzeumokban tárolt műalkotásoknál is. Az utca profán művészete mára egybefonódik vagy együtt hat a modern kori művészetekkel, de akár a modern technicista korszak gyermeki játékaival is.

Igéző művi formavilágának különleges reggelizőasztal-kompozíciói akár a performanszot is elbírják. Játékelemekből kiépített porcelánfigurák lettek élményvilágának a legújabb tárgyasított hősei. A gigászi erejű

képzőművészet

robothősök, a lökhajtásos repülőgépezetekben megtestesülő modern kori világmegmentő képregényfigurák a világi gonosz testi erejével vívnak, vetekednek. A művészet veszélyes vizeiben pedig rettentő cápafejszobrocskák leselkednek ránk.

Lázár Tibor művészete forradalmi erejű, merész pop-artos porcelánszobraival máris túlszárnyalta Jeff Koons vizualitását. Itt egy megújuló világról van szó, melyben pszeudokulturális sallangok hol ádáz harcot vívnak a természettel, hol szövetséget kötnének vele. Végezetül: miközben művészemberünk furcsa, különleges érzületeket, ingerületeket tereget, a mi hagyományokon nevelkedett lelkünket is edzésben tartja.

lázár tibor

1980
Óbecse

Nagyapáti Kukac Péter Képzőművészeti Díj, Forum Képzőművészeti Díj

TANULMÁNYOK

- 2004-2008** Magiszteri tanulmányok, Művészeti Akadémia, Újvidék, Szerbia
- 2006/2007** Posztgraduális program, L'Ecole Cantonale d'Art du Valais, Sierre, Svájc
- 2000-2004** Rendes tanulmányok, Művészeti Akadémia, Újvidék, Szerbia

KIÁLLÍTÁSOK

Több önálló és csoportos kiállítása volt, Szerbiában, Magyarországon, Svájcban és Kanadában. Néhány ezek közül:

- 2016** Topolyai Múzeum, Topolya, Szerbia
- 2016** Városi Múzeum, Zenta, Szerbia
- 2015** Forrás galéria, Budapest, Magyarország
- 2015** ULUV Galéria, Újvidék, Szerbia
- 2009** Albion, Guelph, Kanada
- 2008** Újvidéki Színház, Újvidék, Szerbia
- 2001** PAAD Galéria, Törökbecse, Szerbia
- 1999** Sípos Galéria, Becse, Szerbia
- 2018** Kis Herceg Alapítvány díjazottjainak kiállítása, Bel Art Galéria, Újvidék, Szerbia
- 2017** (Disz)kontinuitások, Vajdasági Kortárs Múzeum, Újvidék, Szerbia
- 2017** Pop art és hatása, „ez itt a jelen”, szabadkai Kortárs Galéria, Szabadka, Szerbia
- 2016** Art Market Budapest, Millenáris, Budapest, Magyarország
- 2015** Magyar festészet napja, Szolnok, Magyarország
- 2011** Magyar festészet napja, Malom galéria, Szentendre, Magyarország
- 2009** Menekültek világnapja művészeti kiállítás, Városi Galéria, Toronto, Kanada
- 2007** Devenir animal, Lausanne, Svájc
- 2004** ART KLINIKA - a legperspektivikusabb végzősök kiállítása, Újvidék, Szerbia
- 2004** Vajdasági Képzőművészek Szövetség új tagjainak kiállítása, Újvidék, Szerbia

emberek a történelemben

Molnár Tibor

(ma: Kobarid, Szlovénia) sikeresen áttörték az olasz védelmet, aminek következtében az olasz hadsereg egészen a Piave folyóig volt kénytelen visszavonulni.

*Rosenheim, 1917. november 8.
Kedves szüleim!*

Értesítelek benneteket, hogy Németországon keresztül utazom Tirol felé. E lapot a túloldali [Rosenheim] szép német városból írom.

Amint már írtam, egy hétig voltam Prágában.

Egészséges vagyok. Jól érzem magam.

Kezeiteket csókolja Gyurka

Az utolsó fennmaradt képeslapot Kósa György Trientből írta 1917 novemberének végén.

Trient [ma: Trento, Olaszország], 1917. november 24.

Kedves szüleim!

A túloldali, olasz nemzetiségű gyönyörű városban vagyok. A vidék erre rendkívül kellemes: nincs az a hideg, mint nálunk, állandó meleg napsütés.

Azt hiszem, holnap már visszautazunk. Jól érzem magam, egészséges vagyok.

Kezeiteket csókolja Gyurka

Hősünk szerencsésen túlélte a háborút, szolgálataiért kiérdemelte a Koronás Arany Érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján. Féltestvérei nem voltak ilyen szerencsések: dr. Kósa Nándor ügyvéd a cs. és kir. 86. (szabadkai) gyalogezredbe beosztott egyéves önkéntes Budapesten – harctéren szenvedett sebesülés, fejlődés következtében – 1915. május 25-én, Kósa Sándor agronómus pedig a

cs. és kir. 6. (újvidéki) gyalogezred kötelékében halt hősi halált.

A háború végeztével visszatérhetett tanulmányaihoz: Berlinben szerezte meg az orvosi oklevelet. A diplomázást követően Berlinben praktizált, majd a budapesti Gellért fürdőben vállalt fürdőorvosi állást. 1928-ban – idős szülei hívására, feladva a nagyváros pezsgését és a fényes karrier lehetőségét – visszatért a szülővárosába, ahol magánrendelőt nyitott. Hamarosan a közösség megbecsült tagja lett, 1935-től községi orvos. 1930-ban Apatinban vette feleségül Speiser Valériát, aki egy verőcei (ma: Virovitica, Horvátország) orvos özvegye volt. 1931-ben megszületett Valéria leányuk, majd 1932-ben Gabriella is. A Kósa család boldogsága azonban nem volt felhőtlen: az anya tbc-ben megbetegedett: Szlovéniában 4-5 évig egy szanatóriumban kezelték és sikerült kigyógyulnia. Gabriella 1939-ben agyhártyagyulladás következtében elhunyt. 1940-ben megszületett a harmadik gyermek, Endre.

Dr. Kósa 1941 áprilisában jugoszláv tisztként német hadifogságba került, de már júliusban hazakerült. A háború alatt – hipokratészi esküjéhez híven – minden betegét lelkiismeretesen gyógyította tekintet nélkül arra, hogy azok magyar csendőrök, vagy szerb ellenállók voltak-e. Emiatt 1943-ban leváltották posztjáról. 1944-ben, amikor a beérkező Vörös Hadsereg és a jugoszláv partizánok elől a magyar közigazgatás kivonult, és a német lakosság is elmenekült, ő a helyén maradt.

1945-től a kúlai egészségház és szülőotthon igazgatója lett. 1968-ban hunyt el.

Dr. Kósa György édesanyjával

napló

NOVEMBERI NAPOK

Csak most vette észre, hogy a sudár, hatalmas fák őrt állnak szobája ablaka előtt. Fialat bőrir hársak, platánok, rezgő nyárfák, s mintha néznének be az ablakon, egyenesen rá. Óriás, csendes vigyázók. Sötét szárnyú, méretes kerubok. Ősz van. Csendes szavú, csepergős ősz. Ahogy feküdt a kórházi ágyon és nézett kifelé, elmosolyodott. Láta alápermetezni az esőcseppeket. Ebből a szögből még sosem látta. Öröm futott át régóta szomorú lelkén. Szerette az esőt. Sokáig néztek befelé a fák. Egészen addig, amíg az este körvonalakká nem lehetetlenítette valóságukat. Aztán reggel, mintha csak azt várták volna, hogy kinyissa a szemét. Mozdulatlanságuk az örömtől szellőt hívott lombjaikba, hogy integethessenek méltóságteljesen. Nem állandóan, csak amikor kutatva nézi őket, nehogy megzavarják a nyugalmat. Mintha érezték volna, ez a nézés az övéké, nekik szól.

Fáradtan pillantott körül a nő. Sokan feküdtek a kórteremben. Sokan, sokféle bajjal. Voltak, akik csendben imádkoztak, akik idegesen beszélgettek, nevetgéltek. Volt, aki hallgatagon, riadt tekintettel a mennyezetet bámulta. Csupa szomorú, fáradt ember, bizonytalan, reménykedő

vagy reménytelen arckifejezéssel, elcsendesedve, megadóan a hatalmasabb, erősebb, leküzdhetetlen erőnek. A szemek befelé figyeltek, a fülek befelé hallgatóztak régóta már. Amikor... egyszerre tele lett a szoba. Egyre hallhatóbban lépdelt az ágyak között valaki, mignem a szíveig ért, és tenyerébe vette azokat. Angyalai fák képében őrt álltak a kórház épülete előtt.

– Álmodtam – mondta az egyik fiatal nő. – Azt álmodtam, hogy meghaltam – és mosolygott.

•

Aki gyerekkorában nem lehetett igazi gyermek, az egész életében az marad. Függősége, mint fogásra akasztott kabát, tehetetlenül lóg, míg le nem emeli valaki, hogy magára vegye. Önmagától sosem lép le onnan. Kabát, de nem tud melegíteni, hidegtől védeni, betakarni. Anyagát nem lélekből szőtték. Ki tudja, miféle szálak tartják össze? Meglehet, pókhálóból van, amely fonál csak becserkészi, elkapja, felemészti azt, aki belegabalyodik. Ölelése fázós, távolságtartó, keze csak azért van, mert odavarrták. Gallérja nem simogat puhán nyakat, lehet akár alabástrom szépségű is. Azt várja, a nyak simogassa

a gallért. Háta funkcióatlan. Perel, ha nem te simulsz hozzá teljes valóddal, törekenny testeddel, hogy beborítsd, még ha ez fizikai képtelenség is. Nem tudja, mire való saját hossza, dísze. Így válik lassan szemedben dísztelenné, viselhetetlenné, elviselhetetlenné, akkor is, ha különlegessége kirívóbb a többinél. S ami a legrosszabb, ékeskedik vele, mint buta szűz a szüzességével, ami senkinek sem kell. Neki sem, ilyen férfi, soha. Hogyan is kellett volna, hisz apja példája lebegett előtte, s megfogadta, még hasonló férfi sem, hogy hidegségével megfagyassza a családi légkört... s lám most itt ül ágya szélén, éjjel fél háromkor, és férjét nézi cigarettája gomolygó füstjén keresztül. Az éjszakák nyugalma kiveti ágyából.

Feláll. Kibotorkál a konyhába, de az előszoba fogásáról valami eléje huppan. Morog. Lámpát gyújt. Egy kabát. Milyen groteszk. Átlép rajta.

•

Görcsöket old mozdulatlan kezével. Nyugalmat áraszt hangtalanságával. Úgy létezik, mintha nem létezne, de ha eltűnik, akkor érezni csak igazi hiányát. Telepakolta léted kosarát, s ha más táplálékok soha nem lenne már, ezzel átvészelné

az örökkévalóságot. Jó lenne, ha érinthetné, ha a tiéd lenne. Úgy. De amikor rád néz és megölel, tüzed nem lobbantja lángra. Sosem értetted, miért. Megszelídített és szelídít nap mint nap. Csak sose hagyjon el. Feladsz mindent érte. Férfiasságot, vágyat, barátságot, szerelmet. Pedig ő csak néz. Úgy. Nem érted, hogy. Bizonytalan leszel. Megbánod, hogy elhitted, mindent pótol. Nem. Semmit sem pótol, még adni sem ad, de ha rád néz, megszelídülsz. Újra. Pedig te vad akarsz lenni, szilaj, tüzes, buja, parázna, minden, mi lehet. Már nyúlsz felé... de megfordul, kávéát tölt, rád mosolyog. Úgy. S te csendesülsz kívül, belül. Aztán ahogy öregszel, egyre elégedetlenebb leszel. Semmi sem úgy történt életedben, ahogy akartad. Csalódás ül lelked peremén és magadba zuhansz. Aszszonyok, nők, lányok... Velük igen, velük mindent. Vele... semmit. És ott ülsz halálos fáradtan szempilláin, egészen közel a szeméhez, hogy meglesd végre, amit egy életen át hiába fürkésztél, hogy titkát fedd... Aztán rájössz, ha beleugranál is szembogarába, abba a mindent magába vonzó, magában tartó két fekete lyukba, akkor sem tudnád megfejteni, ha rád néz, miért szelídülsz meg.

Molnár Rózsa

ízléses kosztümjében, kalapjában elűtött a fejkendő asszonyoktól, egyszerű eleganciájára istentisztelet közben is vissza-visszatért a csitri lányok tekintete.

A hírre, hogy anyám, nagyanyám karácsonykor vagy húsvétkor mégis elvitt a templomba, apám dühösen robogott haza. Járásáról – ahogy befordult az Órásköz sarkán – láttuk, hogy baj lesz. S valóban. Apám számon kért, tombolt, káromkodott: anyám maradi, buta, korlátolt; ilyen az egész családja. A papok szolgaságra nevelnek, nem érti, hogy ma már más a világ? Mit gondol, a sok partizán ezért áldozta életét? Azért szenvedte meg ő is az orosz fogságot? Semmi esze a jövő iránt?... Így akarja nevelni gyerekeket? Ha már olyan nagyon mehetnékje van valahová, mért nem megy inkább az áfézsébe? Ott legalább tanulhat valamit.

Éktelen haragja, öblös hangja betöltötte a kis házat, visszhangzott tőle a szoba, a negyedik szomszédban is hallotta Kasza néni, s a kevés, többnyire ünneplőbe öltözött járókelő is tudomást szerezhetett apám karácsonnyal kapcsolatos nézetéről. (Későbbi válásuk idején is azzal mentette magát elvtársai, ismerősei előtt,

hogy asszonya korlátolt, maradi, vallásos szentfazék, noha anyám voltaképpen csak ünnepi templomba járó volt.)

Talán hogy ellensúlyozza a megbillent családi békességet, amikor a sokadszor és mind hangosabban, mind nagyobb nyomatékkal került szóba a nőszervezet, anyám beadta a derekát.

Engedelmes áfézsésnek bizonyult. Nyílt, közösséget kívánó lény volt, de ura mellett a csendes akarathétküliség jutott neki osztályrészüil. Apám még arról rendelkezett, hogy melyik barátnője jöhet a házba – lassan el is maradt mindenki, csak a szerdai piacra nem tudott utána nyúlni: ott találkozott velük. A nőegyletben tette, amit mondtak neki. Azt értette, hogy meg kellett néznie a moziban a *Sztálini Ifjak* című filmet – *de szép is volt, az a sok zászló meg virág, minden csupa szín, s a fiatalok, mind egyszerre léptek, gyönyörűen tornáztak!* –, az viszont már nem ment a fejébe, hogy miért tűntek el egyik napról a másikra a Sztálin-képek a községházáról, boltokból, kirakatokból, futballpályáról, s *Sztálin* apánk miért nevez bennünket az imperialisták láncos kutyájának. A politikai helyzet magyarázásából, melyet az áfézsében is gyorsan megejtettek, nem sokat fogott fel. De Titót istenítette. *A miénk. Munkás volt. Közölünk való! Vasesztergályos! És mi-csoda hős! Mint a mesében!*

Április utolsó napján már új ünnepre készült. Feldíszítette a kaput orgona- és bodzaágakkal, s mások is – ahol iskolás gyerekek laktak – kicsinosították házuk elejét, felvirágozták a kaput, ablakpárkányt. Anyám május elsején felvette a legszebb, a kék bársony ruháját, és pár szál tulipánnal, gyöngyvirággal – mikor mi virágozott – a kezében, elment a szövetkezet elé, ahonnan a transzparens- és zászlóvivők után lépkedve zeneszóra vonultak a központba. S mikor a falu négy negyedéből a piactéren összeért az emberfolyam, meghallgatta az ünnepi beszédeket. Igaz, alig értett valamit belőle részint a recsegő, visszhangos hangszóró miatt, részint mert nem ismerte a lényétől idegen új szavakat, még kevésbé a jelentésüket: a testvériség-egység, az öntudatos munkáosztály, a kommunizmus győzelme és a szocializmus elsöprő ereje, imperializmus, kapitalizmus, osztályellenség. És nem értette a szónokok egy részének nyelvét sem. De ünnep volt, s ő ott volt, tapsolt, és ott voltak, bár nem értették, de

tapsoltak, éljeneztek mások, ismerősei is sokan.

Május 25-én is elment stafétavárásra, a dombtetőn lévő futballpályára, ahol *Sztálini Ifjak* mintájára készült ifjúságnapi tornaünnepélyen verte össze a tenyerét – bár Sztálin nevét ekkor már nem volt szabad emlegetni. Ide a nőegyleti kötelességtől függetlenül is elment volna, mert Titónak szólt, és mert az iskolások tornaünnepélyén mi, az öcsém meg én, szintén felvonultunk díszmenetben, és részt vettünk az ünnepi, ritmikus tornán. Egyszerre lépett a fehér felsőt és sötétkék nadrágot, szoknyát viselő diákok csapata – az egységet bizonyítandó – nyolcas sorban, négy fiú, négy lány, egyszerre tárta szét a karját, *nyitotta a sort*, lendítette karját magasba, s hajlott jobbra-balra az *Érik a, hajlik a búzakalász*-ra. Tornatáruk meleg baritonja betöltötte az egész futballpályát. A heteken át tartó sok próba után szépre sikeredett bemutató, mi, a hetedikesek és nyolcadikosok voltunk mindig az utolsó műsorszám, a fellépés koronája, tanárunk, iskolánk büszkesége. Nagy taps fogadott és kísért le bennünket, s ebben benne volt anyám – ezúttal lelkes – taps is.

esszé

„VIGYÁZÓ SZEMETEK PÁRIZSRA VESSÉTEK!”

Dr. Orcsik Károly

A nagy francia forradalmat követő években, 1792-ben születtek a fenti sorok Batsányi János tollából. A *franciaországi változásokra cím* alatt napvilágot látott epigrammája kétségtelenül nagy port vert fel, ám mégsem vezetett hazánkban a liberális eszmék radikalizálódásához: az Ancien Régime alapjai nem rengtek meg, a „hív jobbágyik felszentelt hóhéri”, vagyis az uralkodó és az egyházi rend tagjai, akik hatalmukat felkenés által kapták, mind a helyükön maradtak.

Ennek magyarázatát nemcsak a franciától merőben eltérő magyar társadalmi viszonyokban találjuk, hanem abban is, hogy a magyar nemesség körében nem vert gyökeret a felvilágosodás eszmerendszerének antiklerikális irányzata. Erre még a következő században sem került sor, hiszen tudjuk, hogy az 1848-as forradalom során sem szakított az egyhazzal. A magyar püspökök közül ketten nyíltan támogatták a forradalmat, megannyi katolikus pap pedig a szabadságharc idejére a reverendáját katonai egyenruhára cserélte, hogy a nemzeti függetlenség ügyéért ne csak szavakkal, hanem fegyverrel is harcoljon.

A 18. században létezett a felvilágosodásnak egy egyházi változata is, a német felvilágosodás képviselői pedig a vallást a társadalom fontos tényezőjének tekin-

tették. A kor pápai megnyilatkozásai sem haboztak a felvilágosodásnak és a liberalizmusnak tulajdonított értékek keresztény gyökerére felhívni a figyelmet. Hiszen a személy méltósága, az értelem, a szabadság, a demokrácia és a jogállam fogalmának kialakulásában a krisztusi tanoknak fontos szerepe volt.

A francia felvilágosodás képviselői azonban ellentétként fogták fel mindazt, amit a középkori kereszténység egységnek látott: a világi és lelki hatalmat, a közeletet és a vallást, a tekintélyt és az emberi szabadságot, az államot és az egyházat, Istent és a világot.

Mivel a 18. század művelt európai körében a francia nyelv ismerete elengedhetetlennek számított, ezért a Nagy Francia Enciklopédia kötetei óriási hatást gyakoroltak nemcsak az ország, hanem Európa polgárságára és nemességére is. A szerzők célja az „általános felvilágosultság” terjesztése egy olyan enciklopédia által, amely egész könyvtárakat helyettesít az olvasó számára a tudomány, a művészetek és a kézművesség terén. E nemes cél köntöse mögé bújva azonban az egyes szócikkek a szerzők radikális nézeteivel is át voltak itatva. „*Meg kell szabadítani a vallásosság nevű babonától az emberiséget.*” – hangoztatta Voltaire az Enciklopédia általa írt egyik szócikkében.

A philosophe-ok által propagált felvilágosult empirista tudományos szemlélet kizárta a tudományok köréből a teológiát, deizmusuk vitatta a kinyilatkoztatás „észszerű” voltát, radikális tekintélyellenességük pedig elvezetett az egyház pozíciói elleni harchoz, esetenként az ateizmushoz is. Az antiklerikalizmus alapja az a meggyőződés volt, hogy az értelem szabad használatának útjában leginkább az egyház áll a maga tanításával, dogmaival és hierarchikus felépítésével.

Összetett gazdasági, társadalmi és politikai tényezők vezettek ahhoz, hogy a francia forradalom hajnalán Voltaire megfogalmazza jelszavát a francia egyházzal kapcsolatban: „*Tapossátok el a gyalázatot!*”

A forradalom kezdetén az első rend, a papság tagjai közül többen is szimpatizáltak a felvilágosodás eszméjével és a harmadik rend jogos követeléseivel, sőt, számos képviselőjük 1789 májusában hozzájuk csatlakozva részt vett az alkotmányozó nemzetgyűlés munkájában is.

A forradalom ideológusai azonban nem elégedtek meg ezzel, mivel az egyházra az Ancien Régime szolgálólányaként tekintettek, ezért először megpróbálták azt előbb átformálni, majd teljesen megszüntetni. A francia egyház

racionalizálása érdekében került sor 1790. július 13-án a papság polgári alkotmányának (Constitution civile du clergé) elfogadására. A törvény közvetlenül az állam hatáskörébe utalta az egyházszervezet átalakítását és működtetését, az egyházi közigazgatást a polgárihoz igazította, előírta a papi hivatalok választás útján történő betöltését, továbbá a Rómával való kapcsolatot a hitegység fenntartására korlátozta.

Mivel ez számos egyházi személyből ellenkezést váltott ki, ezért a Nemzetgyűlés kötelezte a püspököket és a papokat, hogy hűségüket tegyenek a forradalom vívmányai mellett. Akik ezt nem tették meg, azokat száműzték az országból.

Az osztálytársadalom új formájának létrehozása érdekében a jakobinus diktatúra vezetői végérvényesen le akartak számolni az egyhazzal. A radikalizálódás magával hozta a kereszténnyellenességet is: megszüntették a keresztény ünnepeket, köztük a vasárnapot is, és helyükbe a köztársasági ünnepeit vezették be. Robespierre kezdeményezésére került sor a forradalmi szertartások bevezetésére: a szekularizált Notre-Dame-ban az ész ünnepét ülték meg (1793. november 10.), mégpedig úgy, hogy az „ész istennőjét” egy párizsi színésznő képeiben a katedrális oltárára ültették.

ÜNNEP/MAGYARSÁG/

Sutus Áron

Majdhogy száz éve 1918. november 18-ának, az ún. Belgrádi egyezménynek. Kilencvennyolc éve kötött meg a békeszerződés. Hetven éve „szervezték át”, hetven éve szüntették be gyakorlatilag tevékenységét az államvallássá emelt testvériség-egység nevében 1945-ben életre hívott Vajdasági Magyar Kultúrszövetségnek, hogy aztán helyébe, jogutódként a Kultúregyesületek Tartományi Szövetségének Magyar Osztálya lépjen, majd hasonló felügyelet alatt 1950-ben a Vajdasági Magyar Kultúrtaács.

1918 dőbbenete után feltételeket kellett teremteni, kereteket a nemzeti kultúra ápolásához – és ott munkál a vágy, hogy olyan feltételeket, amelyek az egész délvidéki magyar kulturális életet tömörítsenek. A próbálkozásokat (úgy 1920-ban Szabadkán, mint Nagybecskerekben 1932-ben, majd Újvidéken 1940-ben) csírájában fojtják el – hiába a saint germaini kisebbségvédelmi egyezményre való hivatkozás, azokra válaszként a betiltás érkezik.

Bácska 1941-es visszacsatolása után megalakul a Délvidéki Magyar Kultúrszövetség, amelyet a háború után megfélemlítésként és példát statuálva fasiszta szervezetnek nyilvánítanak, tagsága egy részét a megszállókkal együttműködő néparulók vádjával kivégezik. Jobbik esetben deportálják.

.....

Nemzeti önszerveződésünk, közösségi létünk és életünk szervezethez, megszervezése vonatkozásában folyamatos elnyomás, hullámvölgyek, de emelkedések/emelkedők is kirajzolódnak. Ha visszalé-

Mosoly

Németh Máttyás fotói

pünk hetvenkét évet (a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség megalakulásának második évébe) 62 közművelődési egyesületet találunk, legalább ennyi színjátszó csoportot, könyvtárat, tánccsoportot, dalárdát... Megindul a magyar könyvterjesztés és -kiadás, magyar irodalmi, képzőművészeti és színházi élet szerveződik, szakágak szerint különböző egyesületek alakulnak... Két-három évre rá majdhogynem megduplázódik a

csoportoknak és az egyesületeknek a száma, a csoportok találkozókra, kisebb fesztiválokra mutatkoznak be egymásnak, egymás előtt. A kegyetlen vérengzések után és közepette fojtogató és furcsa kimondani, hogy gazdagodásunk ideje ez a pár év... (1945–1948). De a vertikális nemzeti önszerveződésnek a demokratikus társadalomban nem lehet, nincs helye. Hiába, hogy 1952-re 180 magyar bejegyzett művelődési egyesület

alakul, vagyis pont ez az ijesztő: az önnön magunk újbóli számbavételének ereje! És igen, ez volt 1952 és a Magyar Ünnepi Játékok: látás és láttatás, nem demonstráció, de összetartozás és a lelkeség felmutatása, nem visszhangra vágyás, de hang és hangsúly. Magyar közösségeink több tízezer alkotója, öntevékeny csoportok tagjai... Ezt nyomta el, tiltotta be azonnal az akkori hatalom, majd pedig a meglévő egyesületeket „kényszerházasságba” erőltetve darálták be, terelték idegen keretekbe az alkotó közösségeket, csoportokat...

.....

A Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség 1992-es megalakulása után egyik első kezdeményezéseként azon kezdett munkálkodni, hogy újraélessze az 1952-ben, Palicson egyetlen alkalommal megrendezett Magyar Ünnepi Játékokat, hogy hasonlóan a palicsi Magyar Ünnepi Játékok szellemiségéhez, a délvidéki magyarság egyik nagyon fontos rendezvénysorozataként pont ennek a közösségnek az értékeit mutassa fel.

A palicsi Ünnepi Játékok egyedülálló, mind a mai napig megismételhetetlen ünnepe volt nemzeti közösségünk kultúrájának. Elődeink 1952-ben megmutatták, mire képes a máig is új értékeket, valamint a hagyományt megtartani és továbbadni képes közösségünk. Az 1990-es években, a nagy rendszerváltozás éveiben a Művelődési Szövetség ennek nyomán a legváltozatosabb, a zenei és táncfolklór, a könyvkiadás, az irodalom, a színjátszás, a film/video- és képzőművészet, a vers- és prózamondás, a szórakoztató és kórusmuzsika egyéni és közösségi csúcsteljesítményei számára akarta megteremteni a bemutatkozási lehetőséget, hogy lehetőleg minél több magyarul lakta település csatlakozzon hozzá. De ehhez az is kellett, hogy 1952 és 1992 között egyesületeink, közösségeink magyarságukat meg-

A zenész

körkép

tartsák: ki büszkeséggel, ki konoksággal, ki titokban, rejtetten...

Az 1993-as első programsorozat öt héten át, legfőképp a hétvégi napokon zajlott: október 29-e és november 27-e között Kispiac, Magyarkanizsa, Óbecse, Szabadka, Topolya, Zenta és Völgyes település adott ott-hont irodalmi találkozónak, könyvbemutatóknak, a vajdasági magyar könyvkiadók könyvvásárral egybekötött kiállításának, a vajdasági magyar képzőművészek kamara kiállításának. A bánáti magyar szórványtelepüléseken az Újvidéki Színház, a szabadkai Népkör és szabadművész státuszú vajdasági magyar színművészek vendégszerepeltek. Sor került a Magyar Szó gyermekrovata legszorgalmasabb tudósítóinak és az együttműködő pedagógusoknak találkozójára, a Ki mit tud? vetélkedősorozat vajdasági legjobbainak, a Középiskolások Művészeti Vetélkedője első díjasainak gálaműsorára, valamint tudományos-szakmai értekezletekre is.

Ez az október 29-ei dátum Óbecséhez kötődik: az akkor (1993-ban) 65 évvel ezelőtt, 1928-ban megrendezett első vajdasági magyar irodalmi találkozó, a Becsei Helikon emlékére szerveztek tanácskozást. Idén ennek a találkozóknak a 90. évfordulójára is emlékeznünk, emlékeztetnünk kell. A fent soroltak mellett 1993. november 1-jén Topolyán, Zentán, Újvidéken a budapesti Nemzeti Színház Sütő András Advent a Hargitán-jával vendégszerepelt, közösen emlékeztek meg az Újvidéki Rádió ifjúsági műsorának 30. évéről, a Durindó, a Gyöngyösbokréta, a Szőlj, síp, szőlj! vetélkedő legjobb együttese és szölistái is gálaműsort adtak, Szálljon a dal! címmel a budapesti Vasas Művészegyüttes vegyes kara magyar szerzők kórusműveivel vendégszerepelt Szabadkán. A – saját maguk megfogalmazásában mára megfogyatkozott, de életerejéből, élni vágyásából nem vesztett – völgyesi Aranykalász népdalkör egy külön ünnepség keretében vehette át az év leghitelesebb hagyományörző együttesének kijáró Vass Lajos-oklevelet... Látható, hogy a bátorság mellett az is munkálkodott, hogy megtalálják, kimunkálják a rendezvény megálmodói dr. Szöllősy Vágó Laci bácsi mindenkorifőtitkár vezetésével azokat a formákat, amelyekben hitelesen és állhatatosan lehetünk büszkék saját értékeinkre, ünnepeinkre és egymásra.

A programsorozat közben tovább színesedett, véglegesült: Színek és formák név alatt a vajdasági magyar képző- és iparművészek közös tárlatára. Vajdasági Szép Magyar Könyv/Könyvvilág címmel a vajdasági magyar könyvkiadók könyvvásárral egybekötött kiállítására került sor. 1997-től Vajdasági Szép Magyar Könyv-díj név alatt a vajdasági magyar kiadványok könyvészeti összképét díjazták a Játékok keretében. Szavak és akkordok címmel a hazai és külföldi versenyeken díjazott vers- és prózamon-dók, a díjazott zeneiskolások, valamint az Énekelt Versek Fesztiválja díjazottjainak közös zenés-irodalmi műsorára került sor. Gyermekvilág címmel a Szőlj, síp, szőlj!, az akkori Tartományi Gyermekfesztivál, az Aranycitera, a Kőketánc és a Kálmány Lajos Népmesemondó Verseny legjobb együttesének és szölistáinak bemutatkozását rendezték meg. A Videosalon rendezvény keretében vajdasági magyar filmes alkotók alkotásai kerültek bemutatásra. 2000-ben indult útjára a Vajdasági Magyar Kórusok Találkozója. Az Örökség műsorok keretében a díjazott vajdasági magyar ifjúsági és felnőtt népzenei és néptáncgyüttesek/szölisták, tehát az aktuális év Durindója és Gyöngyösbokrétája legjobbjai léptek fel. Az adott kulturális, történelmi események-

hez kötődő emlékév vonatkozásában a Játékok alkalmi műsorokkal, kiállítás- és koncertkörutakkal bővült, gazdagodott.

2000-től a Játékok – figyelembe véve a közösség elvárásait és igényeit, de a rendezvénysorozat irányába megfogalmazott céljainkat is – főként a szervezési, de tartalmi jegyek szempontjából is változik. A megnyitó ünnepségekre attól az évtől kezdődően (egészen 2012-ig) az év augusztus hónapjának utolsó vasárnapján, a délvidéki vagy az egyetemes magyar történelem, művelődéstörténet valamely jeles helyszínén került sor. Bár ebből a szempontból a zentai csata 300. évfordulójának központi ünnepségéhez csatlakozó, 1997. évi Vajdasági Magyar Ünnepi Játékok jelenti a kezdetet, 2000-ben – a keresztény államiság millenniumának évében – vált irányadóvá, folyamatossá e kezdeményezés. 2000. augusztus 13-án, 10.00 órakor az aracsi pusztatemplom öku-

menikus istentiszteletnek és a megnyitó ünnepségnek nyújt hazácskát, hogy aztán Bács, Versec vára, Titel, Törökanizsa–Oroszlámos–Majdány, Újvidék, Horgos, Szilágyi, Csantavér, Ada, Horgos–Magyarkanizsa, majd 2011-ben Kanizsamonostor indítsa útjára a programsorozatot. 2012-ben, az 1952-es palicsi Magyar Ünnepi Játékok megrendezésének 60. évfordulóján a nyitóünnepség visszatatalál Palicsfürdőre...

.....

Ha egy pillanatra megállunk, nem találomra, de ráérzésből próbálunk rábökni egy-egy apró eseményre, teljesítményre, mérőföldkőre, alkotásra, akkor szembe találjuk magunkat Németh István Házioltárával, vagy épp Jung Károly Barbariumjával, amelyekben közös, hogy mindkét kötetet Maurits Ferenc illusztrálta, és mindkét kötetet megmérettetett a Vajdasági Szép Magyar

Könyv 1990–1997 pályázaton. Vajon jelent-e még valamit valakinek Deák Ferenc Határtalanul című drámája, Ózsvár Péter vagy Nemes Fekete Edit kerámiái? Hevér Miklós fényképei, művelődéstörténeti fotótanulmányai, Szarapka Tibor szobrai, a Ballangó Együttes, a vajdasági Kossuth-emlékhelyek, s kinek mit jelent, miként él emlékezetében, hol őrizi emlékét Verebes Ernő Ómagyar Mária-síralom kórusmegzenésítésének?

Akiknek jelent bármit, annak a hitelesség is jelent valamit. Pontosabban ez jelent mindent! Hitünkbelől és hűségünkbelől, amelyből minden elköteleződésünk, küldetésvágyunk és -tudatunk táplálkozik, fakad az, hogy miként tudjuk „birtokba venni” a tájat, vidéket, miként vállaljuk, hogy közösségünkért munkálkodunk, amely példaadó szolgálatként testesülhet!

Az Ünnepi Játékok ezt is hivatott felmutatni, minden időkben.

Udvarlás

Figyelmesség

ÁTKELÉS A NYELVHATÁROKON

A magyar irodalom az élvonalba tartozik – vallja Vickó Árpád műfordító

Károsi Panni

Vickó Árpád 1950-ben született Újvidéken. 1972 óta fordít magyarról szerb nyelvre prózát, verset, esszét. Mintegy nyolcvan önálló műfordításkötete jelent meg. Az Újvidéki Rádió magyar nyelvű szerkesztőségében mint fordító, illetve a művelődési és irodalmi műsorok szerkesztőjeként tevékenykedett. Illanékony műfaj címen válogatott rádióinterjúkat adott közre. Pályafutása során számos műfordítói díjat elnyert, legutóbb a Balassi Műfordítói Nagydíjjal tüntették ki Budapesten.

A műfordítóval néhány levélváltás után egy újvidéki kávézóban találkoztunk. Irodalomról, műfordításról, kultúrák közti közvetítésről beszélgettünk. Elmondta azt is, annak idején azért választotta a műfordítói pályát, mert egy felkérés kapcsán rájött, hogy ez éppen neki való munka.

Idén szeptemberben a Balassi Műfordítói Nagydíjat vehette át a Magyar Tudományos Akadémián. A díjátadón azt mondta, a műfordítás lét-szükséglet. Ez pontosan mire vonatkozik?

– A műfordítás alapjaiban véve létszükséglet, különösen a kis nyelvi közösségek számára, és különösen most, amikor előtérbe kerülnek és fokozatosan felgyorsulnak az azt a látszatot sugalló integrációs folyamatok, hogy csak egy világkultúra létezik. Ezért a kis népek közötti kölcsönös fordítás nagyon fontos feladat. Az integrálódási irányvonalak azzal fenyegetnek, hogy a fordítást csak egy nyelvre szűkítsék le, és azt tapasztaljuk, hogy a kis nyelveken íródott művek nem képesek teljes egészében kifejezni azt a hatást, amelyet pedig kiválóságukkal megérdemelnének.

Hol van a magyar irodalom helye a világirodalomban?

– Magyarország a még mindig emlékeztetes frankfurti szereplésétől kezdve igen jól átgondolt fordítástámogatási stratégiát dolgozott ki, és nemcsak kidolgozta, hanem alkalmazta is. A fordítástámogatás ezeken az elveken most is működik, de jóval kevesebb pénzeszközökkel rendelkezik. Pedig ha megtízszereznék ezt az összeget, még akkor is a magyar irodalom lenne a legolcsóbb és legeredményesebb eszköz a magyar kultúra külföldi népszerűsítésére. És hozzátenném: ehhez szerencsére megvan a legminőségesebb „alapanyag” is, mert a kortárs magyar irodalom európai viszonylatokban is az élvonalba tartozik.

Milyen a fogadtatása a magyar irodalomnak a szerb közösségben?

– Két vagy három rövidebb periódust leszámítva Szerbiában a fordításkultúra kivételesen magas színvonalon állt. Voltak időszakok, amikor a fordítás kötelező volt, különösképpen Vajdaságban, ahol ezzel is bizonyították a többnemzetiségű tartományban uralkodó majdhogynem idillikus helyzetet. Létezett tehát egy alapelv, hogy a legjelentősebb műveket – írójának azok a többségi nemzet, avagy a kisebbségi nem-

Vickó Árpád

zetek nyelvén –, keresztül-kasul lefordítják. Ez eltartott egészen 1990/91-ig, tehát ameddig más közép-kelet-európai országokban bekövetkezett a rendszerváltás, itt nálunk pedig megkezdődött a polgárháború.

Szerbia helyzetét a rendszerváltás előtti korszakban másképpen vagyunk kénytelenek megítélni, mint azt az állapotot, amelyet a többi volt szocialista országban tapasztalhattunk. Másmilyen volt a közép-kelet-európai országokban kialakult irodalom és persze a fordításirodalom is, mint az 1989 előtti Jugoszláviában vagy Szerbiában. A magyar irodalomban a cenzúra nyomása alatt kiérlelődött egy olyan beszédmód, amely virtuóz módon művelte a sorok közötti, utalásos, metaforikus közlést. Ugyanebben a periódusban, tehát a hetvenes és a nyolcvanas években, Szerbiában a „valóságpróza” ívelt felfelé, hódított teret, és lelt népszerűsége. Egy naturalizmushoz közeledő, vaskos realizmus, amelyet a dogmatikus pártkritikusok „fekete hullámnak” neveztek el. Tehát más ideológiai környezet uralkodott Szerbiában, egyfajta nyitottság, szabadelvűség. A hetvenes-nyolcvanas években az újvidéki magyar nyelvű folyóiratokban – a Hídban és az Új Symposionban – olyan magyar szerzők közzölték műveiket, akik ezt Magyarországon nem tehetők meg. A hetvenes-nyolcvanas években Magyarországon kialakult utalásokon és sorközi, burkolt közléseken alapuló beszédmód, amelyet számomra Esterházy fogalmazott meg paradigmátikus módon, mint a *Bevezetés a szépirodalomba*, nem tudott érvényesülni a szerb környezetben, társadalmi és ideológiai légkörben. Például Esterházy *Kis magyar pornográfia*-ja visszhang nélkül maradt 1991-es megjelenése után, de a következő művei, a *Hrabal könyve*, az *Egy nő*, a *Hahn-Hahn grófnő pillantása* sem leltek a várt visszhangra a szerb kritikában, amely különben figyelemmel kíséri a fordításirodalmat. Kisebbségben maradt véleményével az a Danilo Kiš, aki Esterházyban a „közép-európai poétika” egyik legkiválóbb képviselőjét ismerte fel, és teljesítményét egyenesen a „mindenség” mérte.

Másrészt annál megértőbb fogadtatásban részesültek Konrád György művei. Konrád első szerb nyelven megjelenő műve a *Cinkos* című regénye volt. Ez 1987-ben jelent meg Belgrádban, két évvel megelőzve a hivatalos magyarországi megjelenését, és csak egy évvel késlekedett az első New York-i Püski-kiadáshoz képest.

Konrád esszéiben pedig – hat esszéköte jelent meg eddig szerb nyelven – a szerb olvasó probléma-hasonlóságokat, átfogó, új orientációt keres, a régi vagy az éppen érvényben lévő hivatalos fogalmi, világnézeti és kulturális sémák helyett valami érzékelhetően, reménykeltően mást.

Miben más és miben hasonló a magyar és a szerb irodalom a műfordító szempontjából?

– A szerb és a magyar kultúra szomszédos kultúrák, mindkettő a keresztény civilizációhoz tartozik. Ez könnyíti a fordítást. A szerb és a magyar nyelv azonban nem rokon nyelvek. Ez már komolyan nehezíti a munkát. És persze a történelem. A szerb kultúra több száz éves késésben volt, vagy még ma is késlekedik valamelyest az európai népek kultúrájához képest. Szerbiában nem létezett például nemesség, ennél fogva nem léteznek megfelelő megszólítások sem, mint tekintetes úr, főméltóságos úr, kegyelmes úr stb. És ami a legnagyobb probléma: a szerb nyelv még eddig sem érlelt ki egy megbízható filozófiai nyelvet. Ezt a hiányt a fordítók igyekeznek bepótolni.

A fordítás viszonylag kötött műfaj: a fordító egy más által létrehozott művet ültet át egy másik nyelvre. Milyen a jó fordítás: pusztán az eredetit adja vissza, vagy törekszik hozzátenni ahhoz valamit?

– Roland Barthes francia irodalomelméleti gondolkodó írja: az irodalom azt mondja, amit mond, és még csak annyit, hogy irodalom. Mert ha az ember nem tudná, hogy irodalom az, amit a kezébe vett, nem is tudna mit kezdeni ezzel a jelenséggel. Valamelyest módosítva ezt a barthes-i gondolatot mondhatnánk, hogy a fordítás azt mondja, amit az eredeti mű mond, és még csak azt, hogy fordítás. A fordításon látszódnia kell, hogy fordítás. Nem szabad szépíteni az eredeti szöveget, kiváltképpen nem szabad hozzáadni, belemagyarázni. Danilo Kiš mondta keseregve, hogy inkább elviseli, ha egyik-másik műfordító szakember kihagy egy-egy mondatot, de ha hozzáírnak, ha „kiegészítik” egyik-másik mondatát, az számára elviselhetetlen. Tehát pontosan kell fordítani. Amikor megjelent Petar Petrović Njegoš *A hegyek koszorúja* című költeményének magyar fordítása, több kritikus megdicsérte a „gördülékeny” soro-

kat, noha Njegoš művének sorai korántsem „gördülékenyek” – ellenkezőleg. Az ilyen hozzáállások nagy károkat okoznak az irodalomban.

Másrészt a szerző tudja, hogy az átkelés a nyelvhatáron egyfajta „vámfizetést” von maga után. „De ha fordítómester viszi át, akkor elégedetten tapogathatja a zsebét, az értékei nagyjából megmaradtak” – írja Konrád György egy szép esszéjében.

Fontos-e a személyes ismeretség az íróval?

– Nem fontos. Egyes fordítók kerülnek a szerzőkkel való ismeretséget, attól tartva, hogy személyiségük befolyásolhatja a fordítás „objektivitását”. Én személyesen ismerem „íróim” többségét, és azt tapasztaltam, hogy nagyon szívesen segítenek, ha bajban vagyok.

Fordításaiért számos díjat megkapott, a Balassi mellett például a Bazsalikom díjat, a Miloš Đurić-díjat vagy a Sava Babić műfordítói emlékdíjat. Melyik áll legközelebb a szívéhez?

– Amikor másodszor vehettem át a Bazsalikom díjat 2007-ben (először 1986-ban tüntettek ki vele), akkor jóval fiatalabb voltam, és akkor ez az elismerés sokat jelentett számomra, mert abban az időben kemény volt a konkurencia. A magyar irodalmat olyan tekintélyek fordították szerb nyelvre, mint Aleksandar Tišma, Judita Šalgo, Sava Babić, Radoslav Miroslavljev és mások. Azóta azonban megtanultam, hogy egy díjtól nem lesznek jobbak a már meglevő, kinyomtatott fordításaim, és még kevésbé garancia a díj arra, hogy a jövőbeli munkáim is jók lesznek.

Van olyan könyv, ami fordítás közben a legnagyobb örömet jelentette?

– Egy lelkiismeretes fordítóval ritkán esik meg, hogy munkája különösen nagy örömeiben részesítse. Ha a mai kezdő műfordítók valóban tudatában lennének azzal, hogy milyen útra léptek, sokkal kevesebb műfordítónk lenne, de többen volnának a jó műfordítók. Néhány könyvet azonban mégis különösen nagy élvezettel fordítottam. Szerb Antal *VII. Olivér* és az *Utas és holdvilág* című regényeit, Örkény *Egypercseit*, Petri György és Tolnai Ottó verseit. És még egy Tolnai-mű: *A tengeri kagyló* fordításának végén bánkódtam, hogy (már) befejeztem. Konrád György *Kerti mulatsága* volt egyfajta menedék a kilencvenes évek nyomasztó hangulatából.

Meg lehet fogalmazni Vickó Árpád ars poeticáját?

– A fordításban jelen van egyfajta tudás, pontosabban egy egészen specifikus tudás. A műfordítás nem valamilyen irodalom alatti, másodlagos műfaj. A fordítás a saját tudás alanya és tárgya. És munka. A remény, hogy ez a munka majd végső soron közösségem, pontosabban mindkét közösségem javára válik. Mert egyrészt a magyar irodalom érvényesülésén dolgozom más nyelvterületen, azonban mint műfordító, per definitionem, a célnyelv kultúráját gazdagítom – habár az utóbbi időben nem veszem észre, hogy ez a kultúra *ettől* gazdagabbnak érezné magát. Ami nem kis baj.

ABI-AL MAARRI LÉGSZOMJA

Nettitia K. Froese

– Hozsanna az Olvasónak! – suttogta a résnyire félrehúzott ajtófüggöny mögül Ibn al-Mukaffa Mahfúz, a matuzsálem korú, gyermekleg lelkiütemű semmittevő, és nyomban öt lépést hátrált, mert apja, Abi-al Maarri, ha ölének gyermeke váratlanul megzavarja, rendszerint hozzávágja a fapapucsát, az éjjeliedényét vagy a macskát, ami éppen keze ügyébe kerül. Most viszont elmaradt bárminemű reakció. Ezen fölbuzdulva Mahfúz bedugta kíváncsi fejét a függönyrésen. Bölcshomlokú atyja bálnacsont számlóján kurgott, és ramatyul festett. Szája tátva, szeme kigúvadt, mint a partra vetett halé, a tüdejéből orgonakoncert sípolt. Mahfúz a Négykarmú Sárkány Pagodájának negyedik szintjén, 8849 méterrel a tengerszintje fölött aligha láthatott partra vetett halat, de nyomban tudta, pontosan olyan lehet, mint apja ezekben a pillanatokban. Eltekintve szakállától és rasztafrizurájától. Abi-al Maarri csupán düllesztette a szemét, és egyre vörösebb lett a feje. Harákkolt és levegőért kapkodott, mintha succubusok, parázna lidércek serege tele-

pedett volna mellére, és préselné ki belőle végérvényesen a szuszt. A levegőért kapkodó bölcsh, a világ dolgainak nagy tudója Meritpath ókori egyiptomi orvosnőnél olvasta, hogy a krákogás az alattomosan terjedő tüdőbaj félreérthetetlen jele, ezért köhinteni se mert, ugyanis félté Anubisz és Hádész birodalmát, szánt volna még valamicske időt fő műve, a soha el nem kezdett *Efezusi betűk* befejezésére.

– Tigriskarmokkal tépték szét a rózsalehetű valkúrok a palota keleti szárnyától kezdve a gomolygó párnafelhőket, a felkelő nap dárdái lyuggatták a leget, és öltöztették színaranyba a pagoda falát, majdnem összeomlott a fény terhe alatt, amikor hősiesszárnycsapásokkal föltűnt a horizonton Turbék, a kedvenc postagalambod, a süket csöndben hallottam, ahogy a leget hasítja. De nem csak az én fülemet ütötte meg a zaj, fölbresztette a tetőn szundikáló döggeseleket is. Bombaként vetették magukat a mélybe, majd szárnyukat kitarva köröztek a napkorong előtt, árnyékuk repülő sárkánygyíkként táncolt az ellenfényben. Turbék viszont

ügyesen lavírozva bevitortlázott az ablakomon. Leoldottam lábáról a levelet, majd adtam neki inni és magvakat vetettem elé.

– És? – kérdezte a végül lélegzethez jutott bölcsh, aki ezek szerint mégsem lehetett mindentudó.

– Elkapta és megfojtotta Szippantós Mici.

– Ebadta macskája! De engem a levél érdekel.

– Barátnéd, Bellerophon herceg neje, Philonoe, a Pegazus úrnője küldte – számolt be az oktondi gyermek, mellét verdeső szakállal alól előhúzta a parányi tekercset, és apja izgalomtól vagy láztól reszkető tenyerébe nyomta.

Abi-al Maarri igencsak jártas volt a kriptográfiában, ám a levél megfejtéséhez el is kellett olvasnia a szöveget, ehhez viszont vaksi szeme nem volt elegendő, lemúriai olvasókristályát pedig nem találta, végül ölének gyermeke kezébe adta a tekercset, kaftánja rejtékéből hatalmas zsebkendőt, valójában beszegett lepedőt cibált elő, rettenetesen beletrombitált, majd letörölte bajszáról a taknyot, és helyére gyömöszölte

a zsebkendőt. Már a levélkébe zárt üzenet se érdekelte, miként az se, hogy a sátánon éppen nincsen alsógatyá, mindössze a termékeny semmittevés és a céltalan bölcseledés lehetőségei foglalkoztatták.

– Olvasd! – emlékeztette végül rövid memóriájú gyermekét a maródi bölcsh.

– Borcsa, hami, sok a cica – kezdte apja elé tárnai az üzenet szövegét, aki átlós, fél szemű tekintetével lassításra intette, közben nyomban fordította az üzenetet: Az élők csupán sziesztázó halottak! Alaposan megvigasztalt drága barátném, aki galamb módra szerény, és kígyóként óvatos! Semmi recept, gyógyír összetevői, bármi biszbasz a gyógyulás érdekében? Talán nem is vagyok beteg, csupán érzékeny és kíváncsi.

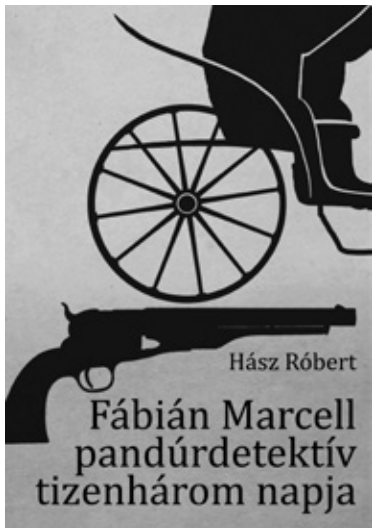
– Ennyi? Vagyis semmi? – kíváncsikodott Ibn al-Mukaffa Mahfúz.

– Ennyi, viszont nem semmi – felelte a majdnem mindent tudó, taknyos apja, aki mindössze két ujját mozdítva intette gyors távozásra fiát, mert már tudta, hogyan terjed a vírusfertőzés, és Mahfúz mégis ölének gyermeke, vigyázniá kell rá.

kritika

HÁSZ RÓBERT: FÁBIÁN MARCELL PANDÚRDETEKTÍV TIZENHÁROM NAPJA

Patyerek Réka

Fábián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja címet viseli Hász Róbert 2017-ben megjelent detektívregénye. Az elmúlt időben sok olyan mű jelent meg, amelynek tematikája a századfordulóhoz köthető, ez a könyv is ebbe a sorba tartozik. Ekkor, mondhatni, akik a monarchia hullámain eveztek, szinte kézzel foghatták a felhőket, a hajók orra az eget ostromolta. Viszont meg kell jegyezni természetesen azt is, hogy minél nagyobb volt a felívelés, annál meredekebb volt a zuhanás is a fekete mélységekbe. Több kulturális utalást találhatunk a regényben, melyből kiolvasható a térség virágzása, pezsgése: a Bácska nevet viselő folyóiratot olvassák a rendőrörsön, a színházban Ibsen *Kísértetek* című drámáját játsszák, de ugyanakkor alakul meg Zomborban 1901. február 18-án hivatalosan a Szabad Lyceumi Egyesület, melynek első elnöke Gozdsu Elek lett. Szembe-

tűnő, hogy a regény egyik szereplője Gozdsu, akinek (a képzelet síkján) magánéleti problémáiról is számot ad Hász, hiszen a feleségét a szerb költővel, Kosztity Lászlóval boronálja össze rendkívül frappánsan. Illetve a költő kötetét a pandúrdetektív a zsebében hordja, hogy az irodalomkedvelő feleségének aláírást szerezhessen a főügyész úrtól. A történet rendkívül gyors tempóban halad, minden egyes aktus jól ütemezett. Az olvasónak nem hagynak szünetet a történetek. Az áramlat magával ragad, nem lehet belőle kiszállni. Mindamellet, hogy egy központi gyilkosság köti le a rendőrség (és az olvasó) figyelmét, nem csak ez az egy szál válik a lehangsúlyosabbá, de ebből a homloktérbe helyezett gyilkosságból több, eddig fel nem derített mellékszál is kihoztolódik. Többek között a főhős, Marcell identitásválsága, amely a történet végére valamelyest nyugodni látszik. Továbbá egy korábban történt, sok kérdőjelet maga után hagyott, megoldatlan esetre is válaszokat kapunk. Egyetlenegy közös figura áll ezeknek az eseménysorozatoknak a közepén: „Márszell”.

A regény nyomasztó atmoszférája abban is rejlik, hogy a látszatok mögötti valóság, a titok feltárásához vezető különös út egy lélektani harcot is magában foglal. „Ernst Bloch írja, hogy a nyomozó nem pusztán valamilyen semleges titkot fed fel, hanem egy mélysegesen nyomasztó titkot: ami arra utal, hogy valami nincs rendben a világban (MIKLÓS 2013: 54–57).

A főhős árvaként nevelkedett, mindig is az motoszkált a fejében, hogy majd amikor felnő, felkutatja a szüleit, hogy a lelkében tátongó űrt betöltse. A regény felfogható egy önmegtalálási, önmeghatározás kísérletként is. „A nagy detektív a közvetlenségbe ragadt többi emberhez képest sajátos úton jár, s ez olyan elődeire emlékeztet, mint a nem látható összefüggéseket égi utazása nyomán megértő parmenidészi megismerő” (MIKLÓS 2013: 55). Ennek tudható be, hogy a centrumba helyezett gyilkosság mellett felbukkanó mellékszálakat sem akarja elvarratlanul hagyni, ugyanis nem tudja elviselni a bizonytalanságot, a fél munkát, a titkokat.

Marcell alakja összetett. A regényben szereplő nyomozó nem kizárólag Christie- vagy Doyle-féle karakterisztikákat visel magán. Holmes munkája két részből áll: van egy intellektuális vetülete, amikor levonja a következtetéseket, valamint a gyűjtés folyamatából. Agatha Christie szövegei pedig az emberi természet megismerhetősége köré szerveződnek (KLAPCSIK, 36–41). A Hász-féle detektívmodell mindezeket a jegyeket magán viseli, a karakterisztikák pedig összeolvadnak Marcell alakjában. Mindent megvizsgál, új módszereket alkalmaz (újlenyomatvétél), állandó székszis jellemzi. A magánélete rendben van, támogató közeg áll mögötte. A társai viszont úgy vélik, hogy semmiféle karakterisztikus jegye nincs, jellemtelen. A munkájába temetkezik, ahonnan

saját identitásválsága miatt nem tud kilépni.

A történet Zomborban és környékén játszódik. Hajnali fél három. Egy fiáker áll Fábián Marcell háza előtt. Bánáti Dezső csendőrkapitány várja a kapitányságra. Semmi többet nem tudunk meg, majd csak akkor, amikor már a tett helyszínén vagyunk. A figyelmünk teljes mértékben szabályozva van, az író vezet minket. Úgy szorítja az olvasó kezét, mint Marcell a szolgálólányukét, amikor álmából felriad. Falcione Áront holtan találják a házában. Mellette egy nő fekszik, testük összeér, a nő ruhája széttépve. A férfi bal oldali halántékrésze hiányzik.

A történet epicentrumában a gazdag családból származó Falcione Áron tragédiája áll. Egy átlagos történettel találjuk magunkat szemben: gazdag család sarja, aki minden pénzt elherdálja, szoknyapecér, iszik és kártyázik. Aki tulajdonképpen úgy hal meg, ahogyan egész életét élte egy nő mellett: az ágyban. A csapodár szereplő köré rengeteg anekdota, kisebb történet szövődik, melyek mindig más irányba terelik a rendőrséget. Újabb és újabb hazugságokra derül fény, elhallgatott információk jutnak el az illetékesekhez. Falcione Áron mellett szerepel Gozdsu Elek, Bittermann Sándor, Bánáti Dezső és Bobó (Borivoje Jaksity). Körjük szerveződik egy másik homályos történet. Előzmények: Gozsdut egy idős hölgy, bizonyos Metzkerné zaklatja, minden nap felteszi

ugyanazt a kérdést: „van-e valami hír a fiamról?” Megtudjuk, hogy fiát már hat éve nem látta senki, eltűnt. A nő úgy érzi, a férje tudja, hogy hol található a fiuk, mégsem árul el semmit. A költő, a főügyész felkeresi Fábiánt, hogy azonnal intézkedjen ez ügyben, mert már elviselhetetlen a nő konstans jelenléte.

Első olvasatra úgy tűnik, hogy ezek a gyilkosságok, az eltűnések, a történetek nem függenek össze, és teljesen elsiklanak egymás mellett.

Egyik szereplő sem marad jellemrajz nélkül, mégsem válik terjengőssé és unalmassá a regény. Ki a gyilkos? A legnagyobb furfanggal Hász a regény utolsó húsz oldalán fedi fel a gyilkost, és ebben a húsz oldalban le is zárja a történetet.

Hász Róbert történetkezelése, mesterien megformált mondatai, sikeres jellemrajzai egy olyan detektívregény alapjait képezik, amely bizonyítja, hogy most már „nincsenek olyan oppozíciók, mint magas és alacsony, komoly és populáris stb.” (BENYOVSZKI 2008). A regény olyan kérdéseket is feszeget, amelyek az igazságszolgáltatató szervekre éleződnek ki: vajon eltussolják-e az ügyeket, vajon manipulálhatók-e ezek a szervek? Természetesen megkapjuk és tudjuk a választ, azt, hogy igen, de egy olyan figura, mint Fábián Marcell (aki az igazságszolgáltatató szerv része) képtelen ezt az igazságtalanságot elviselni, szarkazmusával és szakmai tudásával felülemelkedik a bürokrácia alattvalóin.

ajánló

A „BELGRÁDI ROBOTKÉZ” – VILÁGHÍRŰ FEJLESZTÉSEK – ROBOTIKA EGYKOR ÉS MA

Ivan Stanić

A humanoid robotika születése – 50 éves a Mihajlo Pupin Intézet Robotikai Központja című kiállítást a szervezők Délkelet-Európa legrégebbi robotikai laboratóriumának szentelték.

A kiállítás rámutat a Robotikai Központ jelentőségére és alap kutatásaira, melyek a modern robotika bölcsőjévé tették. A központban olyan ötletek és elméletek születtek, melyek a gyakorlati eredményekkel együtt befolyásolták a robotika fejlődését és folyamatát.

Legnagyobb eredményeket a humanoid robotika területén ért el: új matematikai modellek és szoftvermegoldások létrehozásában, az ellenőrzési rendszer stabilitásának és elemzésének területén, valamint a kétlábú robotok (androidok) mozgására ajánlott megoldásaival, melyeket még ma is alkalmaznak szerte a világon.

A központ története még 1963-ban elkezdődött, amikor az intézetben megalkották az első robotkezet. A világszerte „belgrádi robotkézként” ismertté vált robotkezet egészségügyi célokra ugyan nem használták, de hatására több más típusát fejlesztették ki más országokban. A Robotikai Központ megalapításának ötlete éppen a „belgrádi robotkéz” készítése közben merült fel 1967-ben.

A központot hosszú évekig Miomir Vukobratović professzor vezette, akinek a mesterséges mozgás kialakításában elért eredményei megkerülhetetlenek. A zéró

nyomaték pontelméletével (ZMP, Zero-Moment Point Theory) megoldotta a kétlábú (android) robotok egyensúlytartási problémáját és ennek eredményeképpen a járásukat is. Az elmélet elnevezése egyébként a talpunk azon pontjáról kapta nevét, melyben az összes erő eredő nyomatéka nulla. Vukobratović professzor elméletét 1968-ban mutatták be először Jerevánban. Ma világszerte a legtöbb robot mozgatásához ezt az elméletet alkalmazzák.

Tudósokból és mérnökökből álló csapatával Vukobratović az orvosi robotika területén folytatta a világviszonylatban is kiemelkedő kutatást – laboratóriumukban történnek meg az első robotlépések, létrejönnek az első exoskeletonok (mesterséges külső vázak, robotruhá). Ezek legsikerültebb aktív változata 1972-ben készült el. Az 1974-es változatnál – a robotikában először – villanymotort alkalmaznak.

A robotruhá azzal a céllal jöttek létre, hogy segítsék a kétoldali alsó végtagbénulásban szenvedők és a fogyatékkal élők rehabilitációját.

A további kutatások eredményeként 1978-ban az aktív robotruhának egy puhább változatát készítették el. Létrejött a világon az első robotkar, melyet a régi Jugoszláviában működő Izomsorvadásban Szenvedők Egyesületének elnöke, Olivera Jandrić tesztelt és használt. Ezt követően pedig elkészítették az első robot alsó láb-szárat, a Promona 1-et.

Ugyancsak nagy eredmény volt az első jugoszláv ipari robot, az UMS 1-es megtervezése és elkészítése is. Ez volt a világon az első antropomorf (emberhez hasonlító) ipari robot. Később létrejönnek a 2-es, a 3-as és a 4-es változatok is, melyek ipari felhasználásra kerülnek.

A 20. század nyolcvanas és kilencvenes éveiben oktatási robotok sorozatát fejlesztették ki a robotika, mint új tudományág népszerűsítése céljából, főként az egyetemisták körében. Emellett oktatási szoftvert és sikeres oktatási robotikai rendszereket fejlesztettek ki PC vezérlőkkel.

A Mihajlo Pupin Intézetének Robotikai Központja a kutatások alapjául szolgált, és számos produktív és kreatív kutatót nevelt ki a robotika és a mechatronika területén. Gyakorlatilag ezen a helyen a hagyományos robotika minden szegmense megtalálható.

1996-ban Vukobratović professzor Joseph Engelberger-díjban részesült, mely a legmagasabb robotikai elismerés a világon, amit az alkalmazott kutatásokért és oktatásért ítél oda az Amerikai Robotipari Szövetség. Az Automatizálási Világkongresszus (WAC) 2006-ban Vukobratović professzort munkásságáért Életmű-díjjal jutalmazta.

A kiállításon megtekinthetők az említett kiállítási tárgyak, melyek a robotika történelmének részét képezik.

A kiállítás kísérő programjaként a látogatóknak a belgrádi Tudománynépszerűsítő Központ és a Villamosmérnöki Kar jóvoltából alkalmuk lesz megtekinteni a robotika világtörténetét is.

(A humanoid robotika születése című kiállítás a Szabadkai Városi Múzeumban 2018. november 9. és 2019. január 31. között tekinthető meg. A kiállítás kurátora Ivan Stanić, a Belgrádi Tudományos és Műszaki Múzeum gyűjteményének kezelője.)

ajánló

Desiré
Central Station 2018
barbaricum
Szabadka, nov. 23. – dec. 1.
Subotica, 23. nov. – 1. dec.

photo: Srđan Đorđić

